

Luonnonvara- ja
biotalouden
tutkimus 37/2017

Tenojoen kalastusmatkailu Suomessa

Kalastussäädösten vaikutuksia kalastusmatkailuun

Maija Länsman, Jorma Kuusela ja Eero Niemelä

Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 37/2017

Tenojoen kalastusmatkailu Suomessa

Kalastussäädösten vaikutuksia kalastusmatkailuun

Maija Länsman, Jorma Kuusela ja Eero Niemelä

Länsman, M., Kuusela, J. ja Niemelä, E. 2017. Tenojoen kalastusmatkailu Suomessa - Kalastussäädösten vaikutuksia kalastusmatkailuun. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 37/2017. Helsinki. 43 s.

ISBN: 978-952-326-420-5 (Painettu)

ISBN: 978-952-326-421-2 (Verkkójulkaisu)

ISSN 2342-7647 (Painettu)

ISSN 2342-7639 (Verkkójulkaisu)

URN: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-326-421-2>

Copyright: Luonnonvarakeskus (Luke)

Kirjoittajat: Maija Länsman, Jorma Kuusela ja Eero Niemelä

Julkaisija ja kustantaja: Luonnonvarakeskus (Luke), Helsinki 2017

Julkaisuvuosi: 2017

Kannen kuva: Eero Niemelä

Painopaikka ja julkaisumyynti: Juvenes Print, <http://luke.juvenesprint.fi>

Tiivistelmä

Maija Länsman, Jorma Kuusela ja Eero Niemelä, Luonnonvarakeskus, Utsjoki / Oulu.

Lohenkalastuskulttuurit muuttuivat, kun Tenojoen saavutettavuus parani ja alueelle kehittyi pikkuhiljaa perinteisen paikallisen lohenkalastuksen ohien myös kalastusmatkailuyrittäjyyttä. Vaikka nykyisin saamelaisiin luontaiselinkeinoihin katsotaan liittyväksi myös lohenkalastusmatkailu, se on kiintiöimättömänä aiheuttanut vastakkaisasetelmaa perinteisen lohenpyynnin kanssa. Kalastuskulttuurien ja säädösten muutoksissa kalastusmatkailijoiden iltaöinen lohensoutu siirtyy päivänvaloon ja on jo nähty sekkin päivä, kun Tenon veneestä kalastetaan puutarhajakkaroilla istuen.

Vanhimmissa kalastussäännöissä ulkopaikkakuntalaisten kalastusta säädeltiin vain yleisellä tasolla samoin säädöksiin kuin paikkakuntalaisten vapakalastusta. Säättely perustui Suomen ja Norjan väliseen kalastussopimukseen ja siihen liittyvään kalastussääntöön, jota muutettiin 8–18 vuoden välein. Säädösten ajantasaistaminen oli lähinnä lupahintojen tarkistamista ja epäselvien kalastustermien selkeyttämistä. Onkiminen muuttui uisteluksi ja edelleen vapa- ja viehekalastukseksi. Vuosina 1979 ja 1989 Tenojoen kalastussopimuksissa oli erillinen 7. artikla, joka oikeutti aluehallintoja tekemään monipuolisempaa vuosittaista säätelyä kalastusmatkailijoille. Säättelymahdollisuus oli voimassa vielä kalastuskaudella 2016.

Julkaisussa keskitytään tarkastelemaan, miten eri säädökset ovat vaikuttaneet Tenojoen kalastusmatkailun muuntumiseen. Vai ovatko kalastuksen uudet rajoitukset olleet vain korjausliikkeitä, jotka on kohdistettu kalastusvälineiden tuotekehittelyyn tai jo tapahtuneisiin Tenojokivarren elinkeinomuutoksiin ja yleisemmin vapaa-ajankalastusharrastukseen?

Erityyppisten ja -hintaisten kalastuslupien myötä vapaampi rantakalastus yleistyi ja lohensoutajien osuus väheni 1980-luvun 70 %:sta nykyiseen 50 %:iin. Edullisten puolisolupien myötä kalastajissa on viime vuosina ollut 10 % naisia (1980-luvulla 2 %). Kalastusaika on pidentynyt kolmesta neljään vuorokauteen, aktiivisimmilla kalastusmatkailijoilla oli yli 30 kalastuspäivää. Kalastajat ovat ikääntymässä. Vuonna 1985 viidennes kalastajista oli yli 50-vuotiaita ja viime vuosina jo 50 %. Voiko Tenon lohenkalastus juurtua jo 4-vuotiaalle ja säilyä 85-vuotiaaksi, kun kalastusmatkailijoiden ikä on em. vaihteluvälillä? Vai liittyykö tenolainen perinne vain matkantekoon?

Suomen puolella tilastoitu 32 000 kalastusvuorokautta ilmensi Tenon ajoittaista ruuhkaa, joka pakkautui heinäkuun ensimmäiselle viikolle. Viikkorauhoituksen jälkeinen maanantai-ilta oli kalaste-tuin viikonpäivä. Vuonna 2002 ko. päivänä Tenojokivarressa kalasti enimmillään 1 300 kalastusmatkailijaa, paikkakuntalaisten lisäksi. Kalastusmatkailijoiden lohensoutua rajoitettiin 1990-luvulla alkuviikosta siitä syystä, että tunnettiin tarvetta tukea paikallista perinnekalastusta, lohiverkkopyyntejä ja lohien soutu palveluyrittäjyyttä. ”Soutu palvelupakko”-säädos siirsi kuitenkin alkuviikon soutu ruuhkaa myöhemmille kalastuspäiville tai kalastusmatkailijat siirtyivät rantakalastukseen.

Vuoden 1979 kalastussopimuksen yhdeksi neuvottelutavoitteeksi mainittiin ”*urheilukalastajien kohtuullinen osuus lohenkalastuksesta*”. Aluehallintoviranomaiset Suomessa ja Norjassa ovat säädelleet Teno-Inarijoen kalastusmatkailua monin eri tavoin, mutta vuoteen 2016 mennessä ehdottomia, kalastusta tai lohisaalista koskevia kiintiösäädöksiä ei ollut. Uudella kalastussäännöllä on vuodelle 2017 kiintiöity nimenomaan kalastusmatkailijoiden kalastuspainetta - ei lohisaalista, joten säädösten välitöntä vaikutusta ainakin Tenon kalastusmatkailuyrittäjyyteen on odotettavissa. Tenojoen kalastusmatkailu on muuttumassa, ainakin yhdyssanan osat vaihtavat paikkaa, alkaa matkailukalastuksen ajanjakso.

Asiasanat: lohi, kalastusmatkailijat, kalastuspaine, luvat, säädökset, vaikutukset, Tenojoki, Suomi

Sisällys

1. Tenojen kalastuspiiri ja tutkimusaiheen tausta	5
2. Kalastussäädökset seurasivat kehitystä — eivät ennakoineet tulevia muutoksia	6
2.1. Lohenkalastuksen valtiosääntöjä uusittiin 8–28 vuoden välein	6
2.2. Tenojen varhaisin kalastusmatkailija löytyy säännöissä onkikalastajien joukosta	7
3. Tenojen kalastusmatkailijoiden profiileja Suomessa	9
3.1. Tenojoella käy 9 000 lohenkalastuksen harrastajaa	9
3.1.1. Tenon rajajokiluonne – todentuiiko vain ulkomaalaisille?.....	9
3.1.2. Loma-asukkaat ja muualle muuttaneet saamelaiset kalastusmatkailijoina.....	10
3.1.3. Kalastusmatkailijat ikääntyviä miehiä	11
3.1.4. Lohensoudun ikämiehet ja rantojen nuoremmat perhokalastajat	12
4. Tenon lohenkalastuskausi on lyhentynyt – tiivistynyt	15
4.1. Kalastuskauden alku määrätään – jäät lähtevät ja lohset nousevat ajallaan.....	15
4.2. Kalastusmatkailijoita ajoittain vai kokonaisuudessaan liikaa?.....	16
5. Valtiosäännöistä aluehallintojen ”pikasäätelyyn”	18
5.1. Vieheenä perho tai uistin, apupyydyksenä haavi?.....	18
5.2. Alakönkään vuorottelua ja könkäiden heittokalastusta	20
5.3. Boratbokcan perhoalueen ruuhka ja lupakiintiöt	20
5.4. Rantakalastus jokisuissa kielletään, keskellä väylää sallitaan	21
5.5. Lohensoutu tehostui – perämoottorit yleistyivät, vapamäärät lisääntyivät	22
5.5.1. Sunnuntai-illasta maanantai-iltaan – lohen ja kalastajan vapaapäivä	22
5.5.2. Maanantai-illasta tiistai-iltaan odoteltiin rannoilla (1984–1989)	22
5.5.3. Maanantaista keskiviikkoon paikallisen soutajan kyydissä (1990–1995).....	23
5.5.4. Sääntövääntöä eri viikonpäivien ”soutajapakosta” (1996–2016)	24
5.5.5. Aktivoituiko soutupalvelun käyttö säädösten myötä?.....	26
6. Muita kalastusmatkailun säätelykeinoja	27
6.1. Kalastusmatkailijan kalastusaika 3–4 vuorokautta	27
6.2. Lupahinnat kalastuksen säätelykeinoina?	29
6.3. Lohensoutuveneet, käyttöluvut ja venevuokrien hintahaitari.....	31
7. Monet kalastussäädökset ovat kotivakuutuksia lohelle	34
7.1. Kalastusmatkailun säätelyn tavoitteina – ohjaus ja kohtuullisuus	34
7.2. ...lohikantojen suojele, ylläpito ja monimuotoisuus	34
7.3. ...kokonaisvaltainen ympäristövastuu	35
7.4. ...monipuolisten kalastuskulttuurien säilyminen	35

1. Tenojoen kalastuspiiri ja tutkimusaiheen tausta

Teno ja sen latvajoet, Inarijoki-Skietshamjoki on Suomen ja Norjan valtioiden välisenä rajajokena noin 240 kilometriä. Kalastussäädökset ovat yleensä käsittäneet ns. Tenojoen kalastuspiirin, johon kuuluu yhteisen rajajokialueen lisäksi sivujoet, vanhoissa sääntöteksteissä määriteltynä *”haarajoet” niin pitkälti kuin lohi todistettavasti niihin nousee*” (kartta Tenojoen rajajokialueesta liitteenä 1).

Tenojoen alajuoksun 60 kilometriä on yksinomaan Norjan puolella ja jo vuodesta 1920 lähtien lohenkalastusta on säädelty rajajokialueen tavoin myös tällä vesialueella eli säännön soveltamisalueena on ollut Tenojoki, jokisuulta lähtien. Sivuvesistöjen säätelyn osalta mainitaan mm. siten, että *”niissä sivuvesistöissä, jotka kokonaan ovat asianomaisen valtakunnan alueella, voi kumpikin valtio saattaa voimaan kalastusta koskevia säännöksiä ja ryhtyä toimenpiteisiin kalakannan edistämiseksi”*. Suomen puolella Tenojoen sivujokialueilla paikalliset osakaskunnat ja Metsähallitus ovat vastanneet joistakin kalastussäädöksistä ja luvanmyynnistä omilla vesialueillaan, joten kalastus poikkeaa huomattavasti rajajokialueen lohenkalastuksesta. Ulkopaikkakuntalaisten vapaa-ajankalastusta sivujokialueilla ei tässä yhteydessä käsitellä.

Tenojoen vanhoissa kalastussopimuksissa ja säädöksissä on sisältöjä, jotka kohdistuvat nykyisen luonnehdinnan mukaiseen kalastusmatkailijaan. Tenon kalastusmatkailua seurataan tässä julkaisussa kahdella tavalla, miten säätely vaikutti kalastukseen tai miten vapaa-ajankalastuksen yleiset muutokset heijastuivat tuleviin säätelyihin. Kun vuodesta 1979 lähtien Lapin lääninhallituksella/Lapin elinkeino- ja ympäristökeskuksella (ELY) ja Finnmarkin maaherranvirastolla (fylkesmann) on ollut vuosittaisilla erillismääräyksillä mahdollisuus rajoittaa kalastusmatkailua, on sitä myös monipuolisemmin seurattu. Säädösten vaikutusten arviointi perustuu enimmäkseen *”koviin arvoihin”* eli kalastusluvista oleviin tietoihin matkailijoista ja heidän kalastuskäyttäytymisestään.

Selvitys ei sisällä Tenojoen kalastusmatkailijan syvällisempää profilointia, lukuun ottamatta kansallisuutta, ikää, sukupuolta ja kalastustapaa. Vuodelta 1985 on tehty vastaavalta aihealueelta yhteistutkimus, jossa oli mukana myös Norjan puoli (Niemelä ym. 1989). Lohenkalastusmatkaan liittyvistä kustannuksista, traditiosta tai lohenkalastuksen arvottamisesta on julkaistu myös opinnäytetyö (Salin 2003). Suomalaisten ja norjalaisten kalastusmatkailijoiden ajallista ja paikallista kalastusta on raportoitu tilastotaulukoin (Niemelä ym. 1996). Tenojoen kalastusmatkailua on pintapuolisesti esitelty myös Riista- ja kalantutkimuslaitoksen kalantutkimuspäivillä (Länsman ym. 1997 ja Länsman ym. 1998). Suomen puolella on tuotettu maa- ja metsätalousministeriöön vuosittain arvio kalastusmatkailun alueellisesta painottumisesta, jota käytetään yhtenä kalastuslupatulojen jakoperusteena.

Julkaisussa tuodaan esiin myös niitä laadullisia kalastusmatkailukulttuurin muutoksia, joihin on saattanut myös kalastussäädökset vaikuttaa. Jokivarren keskusteluissa on herätetty kysymyksiä mm. rantakalastuksen ulottuvuudesta, kun perhoa nykyään heitetään keskellä joki-uomaa, kaukana kuivalta maalta. Kalastukseen liittyvien uusien käsitteiden jatkuvalta tarkentamiselta säätelyssä ei voi välttyä, joten siltäkin alueelta haastavia ja keventäviä elementtejä tekstiin on liitetty.

Raportissa käsitellään vain Suomen puoleista Teno-Inarijoen rajajokialueen kalastusmatkailua, tällä kertaa ilman Tenojoen kalastusperinteiden synnyttäjä – saalislohta.

2. Kalastussäädökset seurasivat kehitystä — eivät ennakoineet tulevia muutoksia

2.1. Lohenkalastuksen valtiosäätöjä uusittiin 8–28 vuoden välein

Teno- Inarijoen rajajokialueen kalastusta on säädelty Suomen ja Norjan yhteisessä kalastussäännössä tai -sopimuksessa vuodesta 1873 lähtien. Vanhimmat sopimukset sisältävät säädöksiä ensisijaisesti kalastusoikeudellisten paikkakuntalaisten perinteisestä lohenkalastuksesta, mutta niissä on ollut myös muutamia asiakohtia, jotka ovat koskeneet muualta tulleiden, jokivartta ympärivuotisesti asutaneiden henkilöiden tai alueella satunnaisesti käyvien vapakalastusta. Vanhoissa valtiosopimuksissa kaikille kalastajille yhteneväisiä säädöksiä ovat olleet mm. lohenkalastuskauden pituus ja kalojen alamitat.

Tenojoen rajajokiluonteen vuoksi valtioiden välistä kalastusopimusta ja -sääntöä on ajantasaisesti melko harvoin, koska uusi sopimus on usein vaatinut pitkät valtiolliset valiokunta-, eduskunta- ja suurkäräjäkäsittelyt. Lohenkalastuksen valtiollisilla säädöksillä ei ole pystytty ennakoimaan kalastuspaineen kasvua eikä kalastustapojen ja -välineiden kehittymistä. Poikkeuksellisenä esimerkkinä säädösennakoinnista on kuitenkin se, että sähkövirran käyttö kiellettiin vuonna 1938. Tosin Tenojoki varsi oli tuolloin vielä lähes sähkötön. Säännönlaatijat olivat tietoisia kalastajien käsityötaidoista, koska vuoden 1960 säädöksissä kiellettiin sekä katkan käyttö syöttinä että katkajäljitelmien käyttö. Ajat muuttuivat, sähkön käyttö salliittiin 1970-luvulla tieteellistä tarkoitusta varten ja nykyään kaikki vieheet lienevät erilaisten luontokappaleiden jäljitelmiä.

Sallittujen kalastusvälineiden ohella on säädöksissä pitänyt jatkuvasti selventää aiemmin käytettyjä käsitteitä. Esimerkiksi vuoden 1938 sääntötekstissä tarkennetaan kalastusoikeudettomien kalastustavaksi mainittu ”onkiminen” tarkoittamaan sekä rannalta tapahtuvaa vapakalastusta että ”uistelu”, jolla tarkoitettiin lohensoutua. Myöhemmin onkiminen ja uistelu muutettiin vapa ja viehekalastukseksi, joten samalla tuli tarpeelliseksi erotella myös vieheet, uistin ja perho ja edelleen perhon koukkukoko.

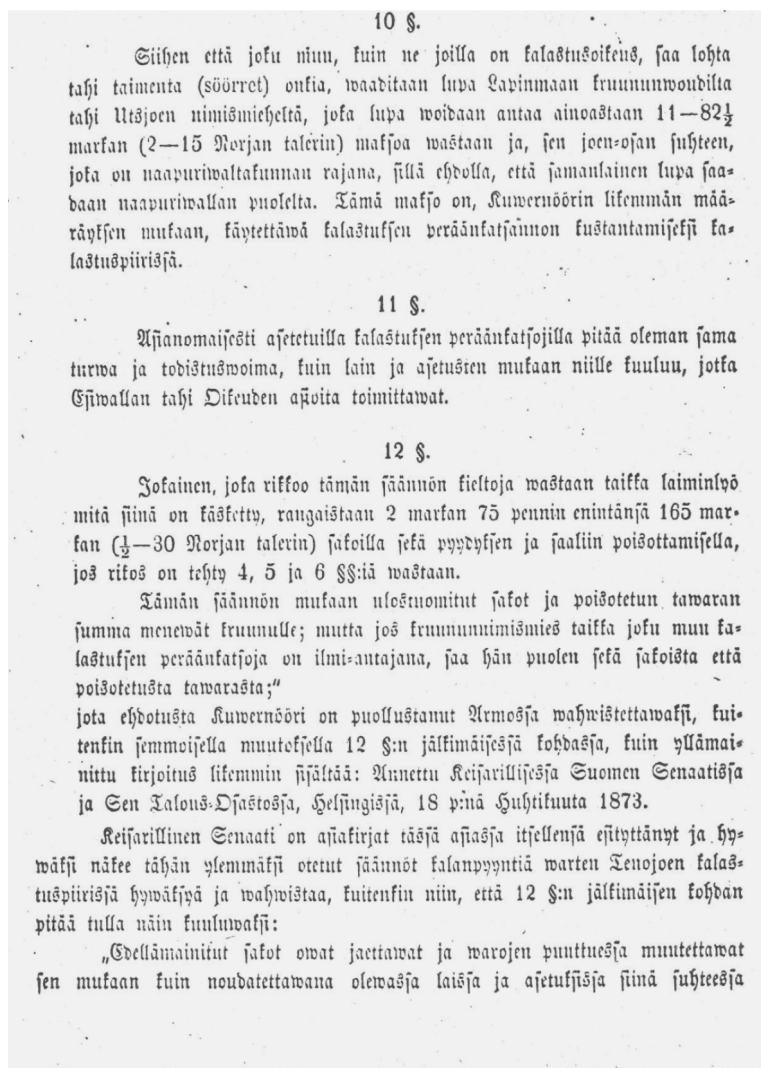
Jotta säädökset eivät olisi vain voimaanasetusvuonna soveltuvia, valtiolliseen sopimukseen sisällytettiin vuonna 1960 aluehallintojen mahdollisuus säädellä ulkopaikkakuntalaisten vapakalastusta. Aluksi Lapin lääninhallinnon ja Finnmarkin fylkesmannin säätelymahdollisuus kohdistui kalastuslupien hintoihin (v. 1972). Vuoden 1979 kalastussäännössä kalastusmatkailijoita koskeva erillismääräys voitiin antaa myös alueellisesta vuorokausikohtaisesta lupakiintiöstä ja lupamaksujen porrastamisesta.

Vuoden 1989 kalastussopimuksessa (7. aktiklassa) mahdollistettiin kalastusmatkailun joustava säätely useammalla tavalla kuin aiemmin. Säätelymahdollisuudet olivat vielä kalastuskaudelle 2016 voimassa. Eri säätelyjen yhdistelmämahdollisuudet olivat hyvin moninaiset, koska kaikki rajoitukset voitiin määrätä koskemaan osaa kalastusalueesta, osaa kalastuskaudesta tai kohdentuen yksittäiseen kalastustapaan. Lapin lääninhallitus (nykyisin Lapin Ely-keskus /kalatalousyksikkö) ja Finnmarkin fylkesmann saattoivat päättää seuraavista asioista vuosittain:

- Kalastuskorttien hintojen porrastamisesta siten, että kalastuslupan indeksisidonnaisen hinnankorotuksen sijaan lupia voitiin myydä erikseen pääuoman rantakalastukseen ja pääasialliseen venekalastukseen tai puolisolupina tai lasten/nuorten kalastuslupina
- Vapa- ja viehekalastusta koskevasta kalastusajasta
- Vapakalastuslupien lukumäärästä vuorokaudessa
- Rannalta tai veneestä tapahtuvan perho- ja /tai uistinkalastuksen alueista
- Kalastuksessa käytettävien veneiden lukumäärästä vuorokaudessa
- Kalastuksessa käytettävän veneen soutajan asuinpaikkaa koskevasta vaatimuksesta

2.2. Tenojoen varhaisin kalastusmatkailija löytyy säännöissä onkikalastajien joukosta

Jo ensimmäisessä Tenojoen kalastussäädöksen 10. pykälässä mainitaan vapakalastajat onkikalastuslupien ostajina. Keisarillisen Suomen Senaatin Päätöksessä, huhtikuulta 1873 määrätään seuraavasti: *”Siihen, että joku muu kuin ne, joilla on kalastusoikeus saa lohta tahi taimenta onkia, vaaditaan siihen lupa Lapinmaan kruununvoudilta tahi Utsjoen nimismieheltä, joka lupa voidaan antaa ainoastaan 11–82½ markan (2–15 Norjan taalerin) maksua vastaan ja, sen joen osan suhteen, joka on naapurivaltakunnan rajana, sillä ehdolla, että samanlainen lupa hankitaan naapurimaan puolelta. Tämä maksu on, kuvernöörin likemmän määräysten mukaan, käytettävä kalastuksen peräänkatsonnon kustantamiseksi kalastuspiirissä”* (kuva 1).

Kuva 1. Ote Keisarillisen Suomen Senaatin päätöksestä suomalaisesta säännöstä kalanpyyntiä Warten Tenojoen kalastuspiiristä. Annettu 18 p:nä huhtikuuta 1873.

Tarkemmin määrittelemättömät kalastusoikeudettomat henkilöt saivat mahdollisuuden kalastaa lohta ”onkimalla”. Kalastusluvut tuli hankkia molemmista valtakunnista, koska lohta soudettaessa valtakuntien raja ylitettiin. Kalastussäädöksessä mainitut kaksi eri hintaa voidaan tulkita siten, että halvempi lupa myytiin paikkakunnalle muuttaneelle kalastusoikeudettomalle ja kalliimpi lupa ulkopaikkakuntalaiselle kalastuksen satunnaiselle harrastajalle. Vuoden 1920 Tenojoen kalastuspiirin kalastussäännössä kalastusoikeudettomat kalastajat mainittiin edelleen vain maksukyvyttään erihintaisina onkikalastajina. Lupa onkimiseen oli edelleen saatava/ostettava myös Norjan puolelta.

Vuoden 1938 Tenojoen kalastusta koskevassa sopimustekstissä on jo eriytetty vapakalastajaryhmät ja ”onkikalastustavat”. Kalastusoikeutta vailla olevat, lohta kalastavat henkilöt ryhmiteltiin kolmen paikkakunnan (Utsjoki, Polmak, Karasjoki) vakituisesti asuviksi henkilöiksi ja ”muiksi”. Kalastusoikeudettomien kalastustavoiksi mainittiin ”onkiminen” ja ”uistelu” (stang og håndsnöre), joilla todennäköisesti haluttiin erottaa rannalta tapahtuva vapakalastus (onkiminen) ja lohensoutu (uistelu).

Vuoden 1953 Tenojoen kalastussopimuksessa on tarkennettu, että ”*myös soutajalla tulee olla voimassa oleva kalastuskortti*”. Tarkistus tähdensi sekä soutajan arvokasta panosta venekalastuksessa sekä sitä, että soutajaksi saattoi oppia jo ulkopaikkakuntalainenkin. Ko. vuodesta lähtien ulkopaikkakuntalaisille kalastajille ei enää myyty kausilupia vaan ainoastaan vuorokausilupia.

Vuoden 1960 Tenojoen kalastussopimuksessa luokitellaan ulkopaikkakuntalaiset vapakalastajat kahteen ryhmään: kotimaisiin (suomalaisiin ja norjalaisiin) ja ulkomaalaisiin. Jälkimmäisten tuli maksaa kalastusvuorokaudestaan 1,5-kertainen hinta. Välttyäkseen ulkomaalaisstatuksen tuomasta hinnoittelusta (esim. suomalainen Norjassa), suomalaisen ja vastaavasti norjalaisen vapakalastajan tuli ostaa lupa omasta kotimaastaan. Uutena säädöksenä määrättiin, että ”*jos kalastusta harjoitetaan sellaisesta veneestä, joka ei kuulu paikkakunnan (Inari, Karasjoki, Kautokeino, Polmak, Utsjoki) vakinaiselle asukkaalle, on suoritettava 500 markan/10 kruunun suuruinen lisämaksu*” (oman veneen käyttöluva). Kalastusluvista ja nyt myös veneiden käyttöluvista saadut tulot jaettiin tasan molempien valtioiden kesken.

Sopimustekstissä (v. 1972) mainitaan ensimmäisen kerran sopimuksen tarkoitus ”*turvata kalastuksessa paikallisen väestön edut ja ohjata yhä lisääntyvä urheilukalastus sellaisille alueille ja sellaisiin paikkoihin, joissa sen aiheuttama haitta on mahdollisimman vähäinen ja missä sitä voidaan tarpeen mukaan valvoa.*” Urheilukalastajiksi kuuluivat edelleen kotimaiset ja ulkomaalaiset vapakalastajat omina ryhminään erihintaisilla kalastusluvilla.

Vuoden 1979 Tenojoen valtiosopimuksessa ja säännössä käsiteltiin aiempia vuosia tarkemmin Tenojoen lohenkalastusta eri muodoissa. Kalastusvälineiden käytön osalta sopimuksen perusteluissa mainitaan, että ”*kalastajaryhmään (”muut”) kuuluivat sekä urheilukalastajat että jokilaaksoissa maalueita ja erämajoja omistavat kalastajat, jotka eivät asu vakinaisesti ko. jokilaaksoissa.* Urheilukalastajien ja loma-asuntoja omistavien yhtenäisryhmän vapakalastukseen säädettiin ajallisia, alueellisia ja pyyntitapoja koskevia kalastusmääräyksiä.

Loppuvuodesta 1982 saatettiin voimaan muutamia muutoksia Tenojoen valtiosopimukseen. Kalastussäännön 2 § käsitteli mm. Suomen puoleista kalastusoikeuden periytyvää käyttöä seuraavasti: ”*...kalastukseen oikeutetulla, joka on perintönä saanut tämän kalastusoikeuden suoraan paikkakuntalaiselta henkilöltä on oikeus lohenkalastuksessa käyttää vakinaisesta asuinpaikasta riippumatta patoa, kulkutusverkkoa ja tavallista seisovaa verkkoa*”. Sopimustarkennuksen myötä ulkopaikkakuntalaisen perillisen tuli kuitenkin vapakalastaessaan edelleen lunastaa urheilukalastajan, kalastusmatkailijan tavoin vuorokausilupa.

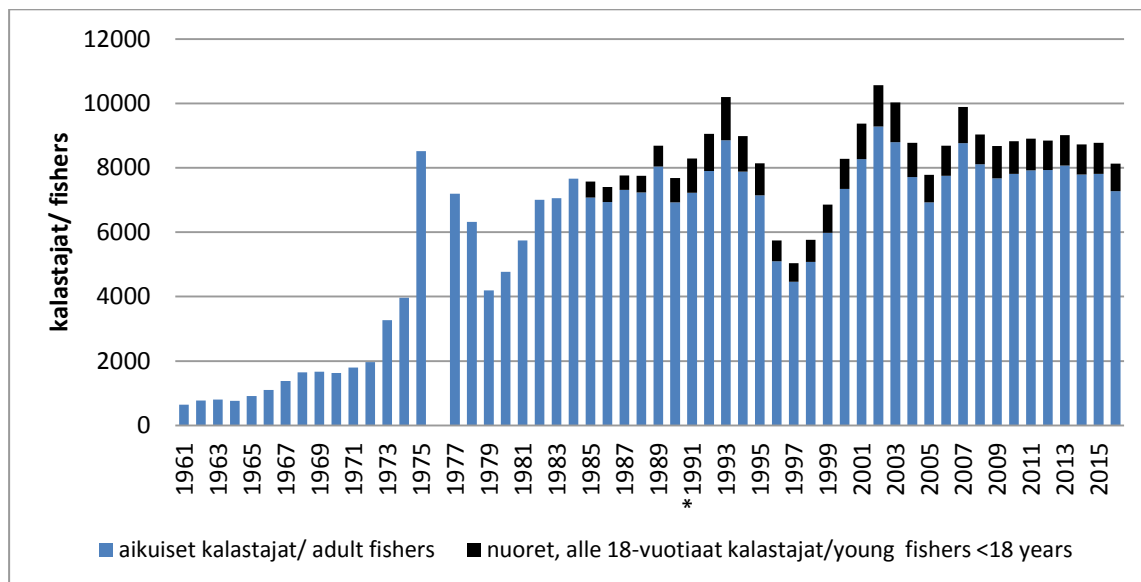
Vuoden 1989 säännössä Tenojoen kalastusmatkailijoita, yhtenevästi Suomessa ja Norjassa ovat ulkopaikkakuntalaiset ja ulkomaalaiset henkilöt. Suomessa vapakalastusta harjoittavina kalastusmatkailijoina ovat toistaiseksi olleet myös mahdollisen perityn, ostetun tai lahjoitetun kalastusoikeuden ulkopaikkakuntalaiset omistajat, joita Norjassa ei ole. Kalastusmatkailijat ovat saaneet ajan oloon vaihtuneiden lakitermein ”onkikalastaa”, ”uistelukalastaa”, ”urheilukalastaa” ja ”vapa- ja viehekalastaa” Teno-Inarijoen rajajokialueella, nykyisin molempien valtioiden vesi- ja ranta-alueilla.

3. Tenojoen kalastusmatkailijoiden profiileja Suomessa

3.1. Tenojoella käy 9 000 lohienkalastuksen harrastajaa

Tenojoen ulkopaikkakuntalaisten lohienkalastajien määrästä on tietoa 1960-luvulta lähtien. Kun tuoloin kulkuyhteydet olivat puutteellisia, kalastajamäärä oli noin tuhat kalastajaa vuodessa. Vapakalastusharrastuksen lisääntyessä ja jokivarren teiden valmistuttua 1970-luvulla oli jo noin 4 300 kalastusmatkailijaa. Hyvä lohivuosi (v. 1975) aktivoi kalastusmatkalle uusia harrastajia. 1980-luvulla ulkopaikkakuntalaisia kalastajia kävi Tenojokivarressa keskimäärin 7 100 kalastajaa vuodessa. 1990-luvun alun parhaana lohivuonna, samoin kuin 2000-luvun alussa Tenolla kalasti 10 000 harrastajaa (kuva 2).

Viime vuosina kalastajamäärä on vakiintunut noin 8 000 aikuis- ja 1 000 nuorisokalastajaan. Ennen kalastusmatkailijoiden lupatyyppejä (v. 1990 ja 1991) nuorimpia kalastajaluokkia (alle 20 v.) oli noin 8 %. Uudistuksen myötä, joka sisälsi mm. halvemmat vuorokausiluvat perheenjäsenille ja lapsille, yleistyi nuorten lohienkalastus yhdessä muiden perheenjäsenten kanssa. Alle 18-vuotiaita on nykyisin 12–14 % kaikista kalastajista (kuva 2).

Kuva 2. Tenojoen kalastusmatkailijat (aikuiset ja nuoret) Suomessa vuosina 1961–2016. Säädosmuutokset: vuonna *1991 edullinen perheenjäsenen vrk-lupa, vuonna 2006 edullinen nuorison viikkolupa.

*Figure 2. Tourist fishers of the River Teno in Finland years 1961–2016. Changes in fishing regulations of tourist anglers: *1991: cheap fishing license (day) of family member and year 2006: cheap fishing (week) license of youngsters.*

3.1.1. Tenon rajajokiluonne – todentuiko vain ulkomaalaisille?

Vaikka Tenojoki on ollut nykyisten valtioiden rajajokena jo 100 vuotta, rajajokiluonne ei ole käytäntöjä suuresti haitannut. Valtakuntien raja, joen syväväylän keskiviiva, on ollut lähinnä vain määritelmä. Vuoteen 1952 asti onkimiseen ja uisteluun piti kuitenkin lunastaa erilliset kalastusluvut sekä Suomesta että Norjasta, mikä ilmensi valtiollista omistajuutta. Vuoden 1953 kalastussäännössä mainittiin ulkopaikkakuntalaisten onkikalastajien ryhmästä erikseen ulkomaalaiset, joilta ennen kalastusluvan myöntämistä vaadittiin Suomen ja Norjaan "viseerattu" passi. Samat "viseeraukset" mainitaan vielä vuosien 1960 ja 1972 kalastussopimuksissa. Vuoden 1979 kalastussopimuksen tekstiä ulkomaalaisten osalta oli ajantasaistettu seuraavasti: "ulkomaalaisille, jotka eivät ole oikeutettuja oleskelemaan molemmissa maissa ilman passiin merkittyä maahantulolupaa, ei voida antaa kalastuskorttia, elleivät he esitä voimassaolevaa passia, johon molempien maiden maahantuloluvat on merkitty." Todennäköi-

sesti kalastuskorttia ei evätty, ilmoittautuminen paikalliselle poliisiviranomaiselle riitti kalastuslupan saantiin. Vuoden 1989 jälkeen kalastajan kansallisuudella tai maahantuloluvulla ei ollut merkitystä.

Ulkomaalaiset lunastivat 1960-luvulla noin 70 lupaa ja 1970-luvun alussa noin 200 lupaa, henkilömääristä ei ole tietoa. 1980-luvulla noin sata ulkomaalaista kalastajaa kävi Tenojoella vuosittain. Jos ruotsinsuomalaisia ei oteta huomioon, enemmistö ulkomaalaisista oli saksalaisia ja italialaisia, noin 20 henkilöä kummastakin maasta. Muista Keski-Euroopan maista (Ranska, Sveitsi, Itävalta) tuli vuosittain alle 10 kalastajaa samoin kuin Yhdysvalloista ja Kanadasta.

Ulkomaalaisia on nykyisinkin noin 200 lohenkalastajaa vuodessa. Edelleen suurin osa ”ulkomaalaisista” on Ruotsissa asuvia suomalaisia (30–130 henkilöä). Etäisimmät yksittäiset kalastajat ovat nimensä perusteella suomalaisia, vain osoitteeltaan ulkomaalaisia (Etelä-Afrikka, Zimbabwe, Chile, Havaji tai Hong Kong). Myös muiden maiden (Saksa, Hollanti, Kanada) kalastajien joukossa on suomalaisnimiä. Jotkut ulkomaalaiset kalastajat ovat tulleet todennäköisesti kotimaisten yritysten kutsumina ja sponsoroimina muun asiakassuhteen tai yritysyhteistyön merkeissä. Vuodesta 2005 lähtien ulkomaalaisia kalastajia on tullut aiempaa enemmän Venäjältä, Puolasta, Virosta ja Latviasta, tosin henkilömäärät ovat edelleen vaatimattomia.

3.1.2. Loma-asukkaat ja muualle muuttaneet saamelaiset kalastusmatkailijoina

Vuonna 1979 eduskunnan perustuslakivaliokunta tarkasteli yhdenvertaisuutta eli *”kansalaisten tai kansalaisryhmien asettamista ilman hyväksyttävää perustetta toisiaan edullisempaan asemaan.”* Kalastussopimuksen perusteluissa mainitaan, että *”urheilukalastajien ryhmään luetaan myös Tenojoen laaksoissa maa-alueita ja erämajoja omistavat kalastajat, jotka kuitenkin eivät varsinaisesti asu kysymyksessä olevissa jokilaaksoissa. Kun Suomen osalta kalastusoikeus periaatteessa on kaikilla, joilla maanomistuksen kautta on oikeus yhteisiin vesialueisiin, saattaa edellä tarkoitetuilla maanomistajilla kauppaehdoista riippuen olla oikeus kalastukseen Tenolla ja sen mukaisesti oikeus myös pato- ja verkkokalastukseen”.* Ko. vuoden kalastussopimuksessa ja -säännössä rinnastettiin em. henkilöt kalastusvälineiden käytön ja lupamaksujen osalta urheilukalastajiin, mikä järjestely merkitsi rajoitusta heidän kalastusoikeutensa käytössä, puuttumatta itse kalastusoikeuteen.

Aiemmasta yhdenvertaisuus -tulkinnasta poikettiin vuonna 1982, kun verkkopyydysten käyttömahdollisuus palautettiin niille ulkopaikkakuntalaisille henkilöille, jotka olivat saaneet omistukseensa kiinteistön ns. suoralla perintösaannolla. Vuonna 2011 ulkopaikkakuntalaisten perillisten nimissä oli noin 300 kiinteistöä (Länsman 2012). Vuonna 2002 Teno-Inarijoen kalastusmatkailijoissa oli, saamelaisten sukunimiensä perusteella, noin 50 sellaista kalastajaa, jotka olivat kotoisin jokivarresta. Myös nuorten kalastusmatkailijoiden joukossa, edullisella viikkoluvalla (5 €) kalastaen, on ollut ”citysaamelaisten” lapsia. Lapset ovat viettäneet Tenojokivarren mummoloissaan kesälomaa, saaden samalla tuntumaa isovanhempiensa lohenkalastukseen. Muualla Suomessa tai ulkomailla asuvien, identiteetiltään ”Tenon saamelaisten” mielestä myös vapakalastus kuuluisi heidän perinteisiinsä, vaikka vapakalastusta ei määritellä perinteiseksi kalastustavaksi.

Tenojoen vesistöalueella ulkopaikkakuntalaisten omistuksessa on noin 500 kauppasaannolla siirtynyttä kiinteistöä, joissa on arviolta 1 000 omistajaosakasta. Heidän kalastusaktiiviteettiaan rajajoki-alueella ei ole erikseen tutkittu, mutta kiinteistöjensä nimet liittyvät usein loheen, lomaan ja pohjoiseen luontoympäristöön (Länsman 2012). Koska kiinteistökohtaiset kalastusoikeudet vuoteen 2016 asti katsottiin rajoittuvan vain Suomen puolelle rajajokea, ulkopaikkakuntalaisten kiinteistönomistajien erityistä asemaa ei erikseen huomioitu vapakalastuksessa.

Tenon uudessa säännössä (2017) vahvistetaan ulkopaikkakuntalaisille kiinteistönomistajille saannosta riippumattomia, osittain kalastusoikeuden määrään perustuvia, kiintiöityjä vapakalastusvuorokausia, jotka kuitenkin vähennetään Suomen puolella kalastusmatkailijoiden vuorokausista. Näin ollen kiinteistökohtainen kalastusoikeus määritellään nyt aiemmasta poiketen myös vapakalastukseksi, mm. lohensoutuoikeuteen myös Norjan puoleiselle vesialueelle.

3.1.3. Kalastusmatkailijat ikääntyviä miehiä

Tenon lohenkalastajat ovat ikääntymässä (kuva 4). 1980-luvun puolivälissä kalastusmatkailijoista useimmat (48 %) olivat iältään 20–40 -vuotiaita, nykyään ko. ikäryhmään kuuluvia on 25 %. Eläkeikäisten edustavuus on lisääntynyt, vaikei eläkeläisstatusta tai -etua ole sovellettu Tenojoen kalastuslupien hinnoittelussa. Vuonna 2016 noin 25 % kaikista kalastusmatkailijoista oli yli 60-vuotiaita, kun vastaavan ikäisiä 1980-luvulla oli noin 5 %. Vireissä eläkeikäisissä kalastavat todennäköisesti 1970–1980 -luvuilla Tenon kalastustartunnan saaneet ”kroonikot”.

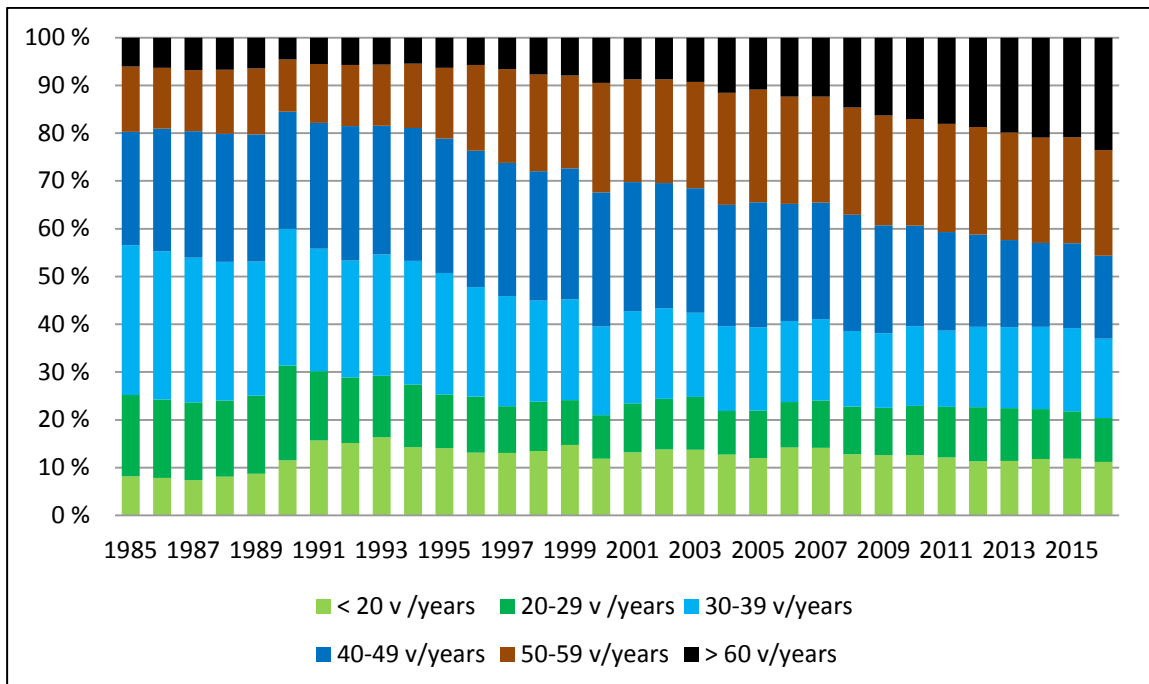
Ennen (v. 1991) perheenjäsenille myytävää edullista kalastuslupaa naisten (puolisoiden) lohenkalastaminen oli erittäin harvinaista. Niemelä & Niemelä (1984) julkaisun mukaan vuonna 1981 kalastusmatkailijoissa oli 2,8 % naisia. Seurantavuosina 1992–2015 naisten osuus on ollut noin 10 %. Naiset ovat tulleet mukaan ainakin ”oheiskalastajina”, puolison kumppaniksi veneeseen tai rannalle, lunastaen luvan muutamalle kalastusvuorokaudelle (kuva 3).

Kuva 3. Kaikilla venekunnan jäsenillä aistit virkeinä tapahtumia odottaessa. Kuva Eero Niemelä.

Lupatyypin uudistuksen myötä myös muut perheenjäsenet saattoivat ostaa edullisempia kalastusvuorokausia, jolloin nuorten osuus kalastajista kaksinkertaistui (8 % → 16 %). Vastaavanlaista aktiiviteetin lisääntymistä ei ollut havaittavissa, kun nuorten vuorokausilupa (5 €) muutettiin samanhintaiseksi viikkoluvaksi vuonna 2006 (kuva 4).

Vuonna 2016 nuorimmat ”tenolaiset” olivat 4-vuotiaita ja vanhimmat 85-vuotiaita. Luvanmyynnin yleisohjeena lienee ollut, että kalastuslupa on tarpeen jos vapa jo/vielä pysyy kädessä? Koirien osallistumisesta lohensoudun kalastustapahtumaan ei liene ennakkotapausta, säädökset liittyvät tarpeellisiin rokotuksiin ja niiden myötä valtakuntien vesirajan ylitykseen.

Kuva 4. Tenojoen kalastusmatkailijoiden ikäluokkarakenteet (%) Suomessa v. 1985—2016.
Figure 4. The age structures (%) of tourist fishers of the River Teno in Finland years 1985–2016.

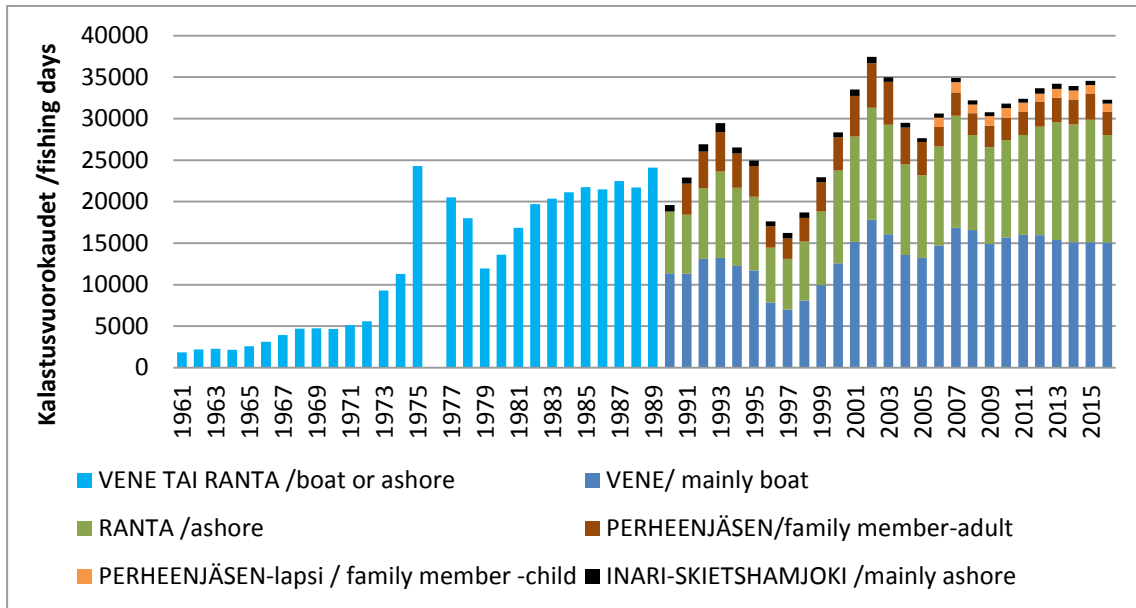
3.1.4. Lohensoudun ikämiehet ja rantojen nuoremmat perhokalastajat

Vuoden 1953 kalastussäännöt sallivat ulkopaikkakuntalaisen vapakalastuksen valtakunnasta riippumatta yhtenäisluvalla, joka kattoi sekä ranta- että venekalastuksen. Kalastusmatkailijoiden lupavuorokaudet tilastoitiin, koska rajajokialueelta kertyneet lupatulot määrättiin jaettavaksi valtioiden kesken. Tilastoinnin alusta, 1960-luvulta lähtien kalastusmatkailijoiden vuorokaudet ovat kymmenker- taistuneet noin 32 000 vuorokauteen (kuva 5).

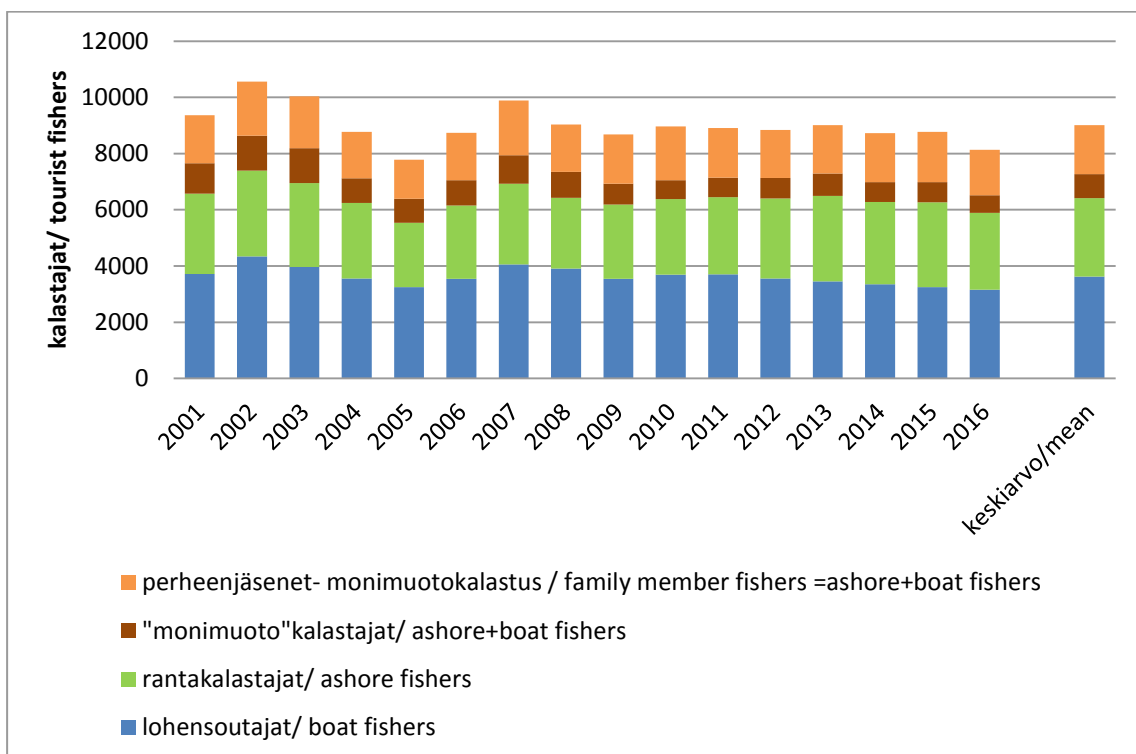
Varhaisimpina 1960-luvun vuosina kalastusmatkailijat kalastivat usein ranta-alueilta, koska perämoottorit olivat harvinaisia ja lohensoudussa veneen sauvominen ylävirran suvantoihin oli tottu- mattomille outoa. Vuosien 1982 ja 1985 kalastustiedustelujen mukaan 62–67 % kalastusmatkailijois- ta oli lohensoutajia, jotka olivat jo oppineet ”Tenon tavoille”, useimmiten itsellisiksi soutajiksi. Noin 12 % kalastusmatkailijoista oli tuolloin kalastustavoiltaan hahmottamattomia ns. ”monimuotokalas- taja” eli he vaihtelivat kalastuksessaan sekä kalastustapaa (vene/ranta) että mahdollisesti kalastus- paikkaa (Niemelä ym. 1989).

Vuonna 1990 aluehallinnot tekivät päätöksen erityyppisistä kalastusluvista, jolloin lohensoutaji- en ohien Tenojoen ranta-alueille tuli useita perhokalastuksen harrastajia. Kuvan 5 mukaan erillisiksi lupa- tyypeiksi tulivat rantalupien lisäksi Inari-Skietshamjoen luvat (v. 1990), perheenjäsenten luvat (v. 1991) ja nuorten viikkoluvat (v. 2006). Vuosina 1996–2008 Boratbokcan perhokalastusalueella oli lisäksi oma kiintiölupansa, joka oli tyypiltään ja hinnaltaan rantalupa.

Tutkimusvuosien (2001–2016) aikana 55 % kaikista Tenojoen kalastusmatkailijoista kalasti lohta soutamalla. Kalastajissa on vuosittain ollut keskimäärin 3 600 lohensoutajaa ja 2 800 rantaka- lastajaa. Inari-Skietshamjoen kalastajat (195 henkilöä) olivat ensisijaisesti rantakalastajia, vaikka ko- aluelupa oikeutti myös kalastukseen veneestä. ”Monimuotokalastajiksi” on luokiteltu sellaiset kalas- tajat (n. 860 henkilöä), jotka ovat lunastaneet useita erilaisia lupavuosisikaisia samalle kalastuskau- delle sekä noin 1 700 perheenjäsentä, aikuista tai lasta (kuva 6). Kalastajatyypit on vuodesta 1990 lähti- en selvitetty kalastuslupatiedoista ja sitä ennen saalistiedusteluista.

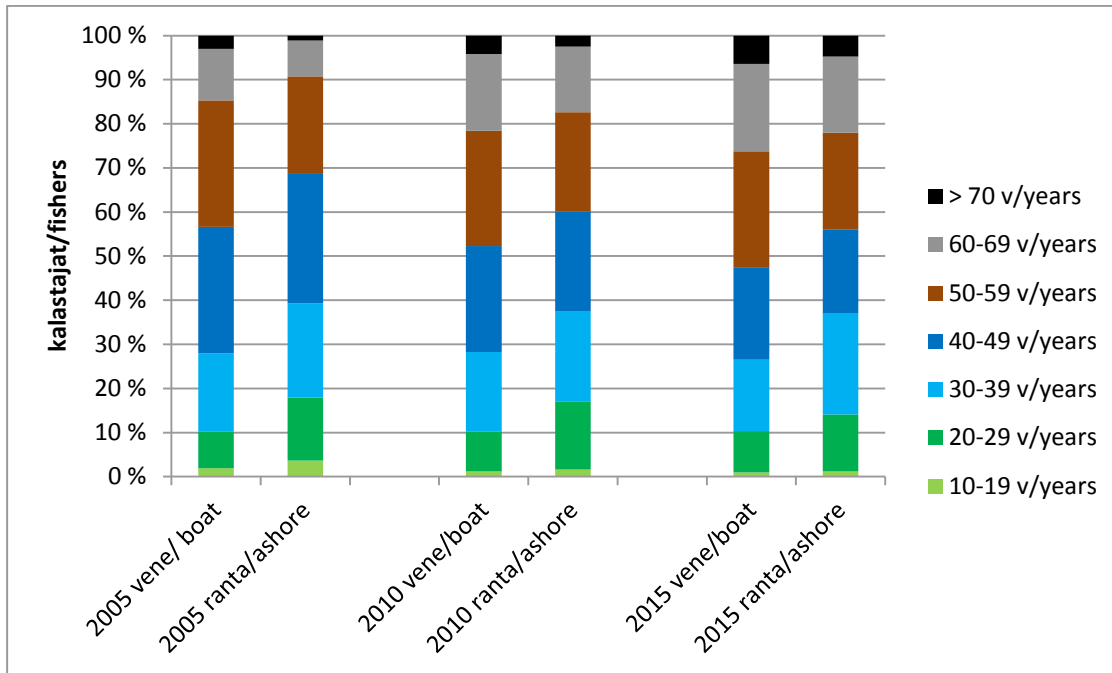

Kuva 5. Tenojoen kalastusmatkailijoiden erilaiset kalastusvuorokaudet Suomessa v. 1961–2016.
Figure 5. Different fishing days of tourist fishers of the River Teno in Finland years 1961–2016.

Kuva 6. Tenojoen erityyppiset kalastusmatkailijat Suomessa v. 2001–2016.
Figure 6. The number of different tourist fishers of the River Teno in Finland years 2001–2016.

Kuvan 7 mukaan kalastusmatkailijoiden ikääntyminen näkyy sekä lohensoutajissa että rantakalastajissa. Rantakalastajissa on kuitenkin noin 10 % enemmän alle 40-vuotiaita kuin lohensoutajissa.

Kuva 7. Tenojoen lohensoutajien ja rantakalastajien ikäjakauma (%) Suomessa v. 2005, 2010 ja 2015.
Figure 7. The age division (%) of different tourist fishers (boat/ashore) in Finland in years 2005, 2010 and 2015.

Lohen soutukalastukseen (soutuväylien, ottipaikkojen, virrannopeuden, vedenkorkeuden ja kalastuksen herrasmiestapojen tuntemiseen) vihkiydytään yleensä kokeneemman kalastajan tai paikallisen soutajan avustuksella. Rantakalastuksessa opetellaan samat asiat itsellisemmin. Lohenpyynti soutajana ja perhokalastus uomassa kahlaten vaativat hyvää fyysistä kuntoa, joten aivan nuorten kalastajien kokemuksettomaan kalastusintoon on suhtauduttava maltilla (kuva 8).

Kuva 8. Alkukesän rantakalastusta Tenojoen Alakönkässä. Kuva Eero Niemelä.

4. Tenon lohenkalastuskausi on lyhentynyt – tiivistynyt

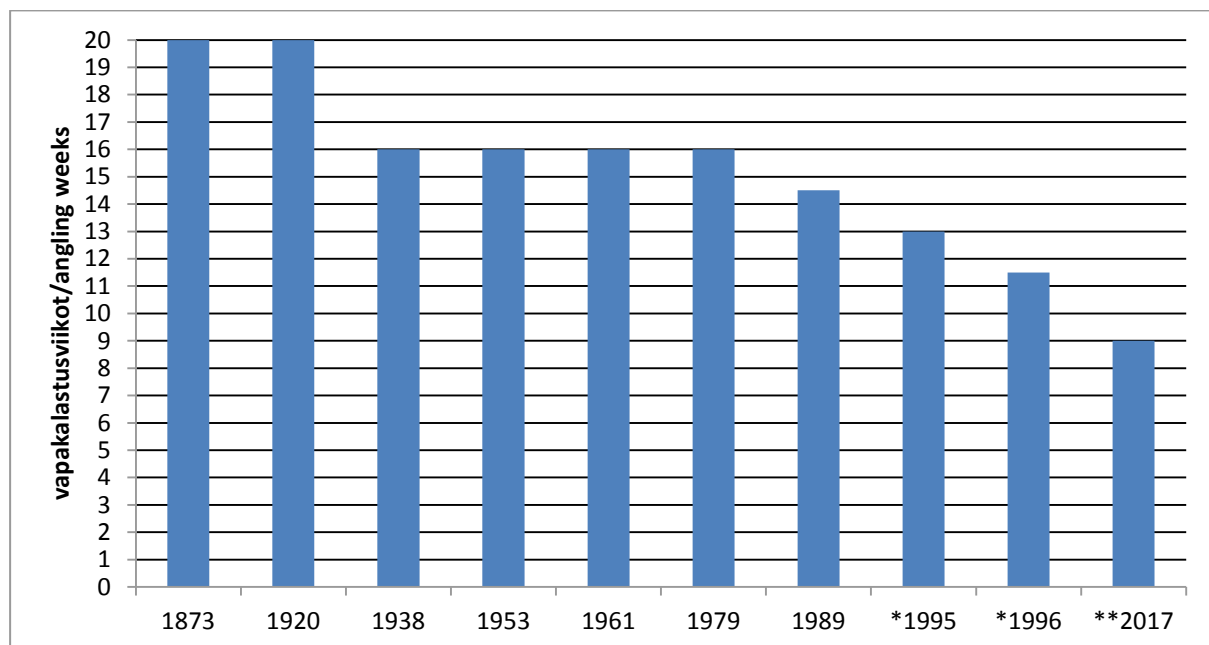
4.1. Kalastuskauden alku määrätään – jäät lähtevät ja lohet nousevat ajallaan

Valtiosopimusten kalastussäännöissä lohen vuosirauhoitusaika on Teno-Inarijoen rajajokialueella ollut yhteneväinen, kaikkia kalastajaryhmiä koskeva Suomessa ja Norjassa. Lohenkalastuksen reaalista alkamisajankohtaa on siirtänyt keväinen jäidenlähtö, joten huhtikuussa tai toukokuun alkupuolella ei ole voinut vapakalastustakaan aloittaa, vaikka säännöt sen olisivat sallineet.

Keisarillisen senaatin aikaan (v. 1873) Tenojoen lohen kalastuskausi oli varhaiskeväästä myöhäiseen syksyyn (16.4.–13.9). Vuoden 1920 kalastussäännössä kalastuskausi oli edelleen 5 kuukautta, sillä poikkeuksella, että Utsjokisuun yläpuolisella (yläjuoksulla) rajajokialueella kalastus tuli lopettaa kuitenkin elokuun 31. päivä. Vuoden 1938 kalastussäännössä kalastuskautta vähennettiin 4 kuukautteen (1.5.–31.8) siten, että sekä keväältä että syksyltä vähennettiin kalastuskautta 2 viikolla. Vuoden 1979 kalastussäännössä lohenkalastuskausi väheni toukokuusta kolmella viikolla ja vapakalastuskauden pituus (20.5.–31.8.=16 viikkoa) oli vielä 15 vuoden ajan yhtä pitkä paikkakuntalaisilla kalastajilla ja kalastusmatkailijoilla.

Vuonna 1995 aluehallinnollisten erillismääräysten mukaan kalastusmatkailijoiden lohenkalastuskausi säädettiin alkavaksi 1. päivä kesäkuuta ja vuotta myöhemmin lohenkalastuskausi määrättiin loppumaan 20. elokuuta (kuva 9).

Tenojoen uudessa säännössä (2017) kalastusmatkailijoiden kalastuskausi on noin 9 viikkoa (10.6.–10.8.).

Kuva 9. Lohenkalastuskauden pituus viikkoina Tenojoen vanhoissa kalastussäädöksissä koskien kaikkia vapakalastajia v. 1873–1989. Vuosien *1995 ja *1996 erillismääräysten ja **2017 Tenon uuden kalastussäännön määrittämät kalastusviikot koskivat vain kalastusmatkailijoiden vapakalastusta

*Figure 9. Salmon fishing season (weeks) in old fishing regulations of the River Teno, concerning angling of all fishers years 1873–1989. Years *1995 and *1996 and **2017 (new fishing agreement) concerning only tourist fishery.*

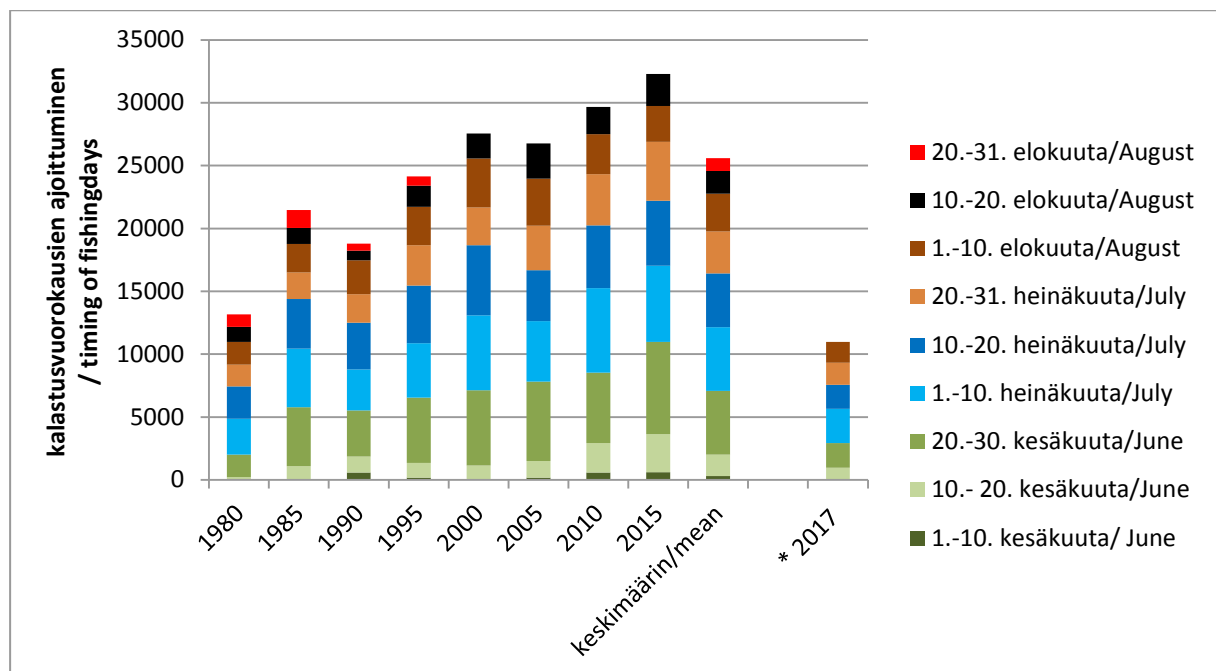
4.2. Kalastusmatkailijoita ajoittain vai kokonaisuudessaan liikaa?

Vuosien 1995 ja 1996 aluehallintojen erillismääräysten mukaisella kalastusmatkailukauden lyhentämisellä tähdättiin arvokkaimpien lohieksilöiden kalastuskuolevuuden pienentämiseen siten, että varhain keväällä jokeen nousevat, kookkaat lohieksilöt sekä kutualueilleen asettuneet lohet säästyisivät pyynniltä.

Lohenpyyntikauden lyhentäminen ei kuitenkaan vähentänyt Tenojoen loheen kohdistuvaa kalastuspainetta. Ennen vuotta 1995, toukokuisen kalastuksen ollessa sallittua, sitä harjoitti vain yksittäinen lohienkalastuksen harrastaja, joten rajoitus oli näennäinen (kuva 10). Elokuun lopun kalastuksen rajoittaminen (v. 1996–) aiheutti sen, että loppukesän kalastajat aikaistivat kalastusmatkansa. Em. vuosina muut kalastusmatkailijoita koskevat rajoitukset ja huonot lohisaalisvuodet yhteisvaikutuksineen vähensivät vain tilapäisesti kalastusmatkailua.

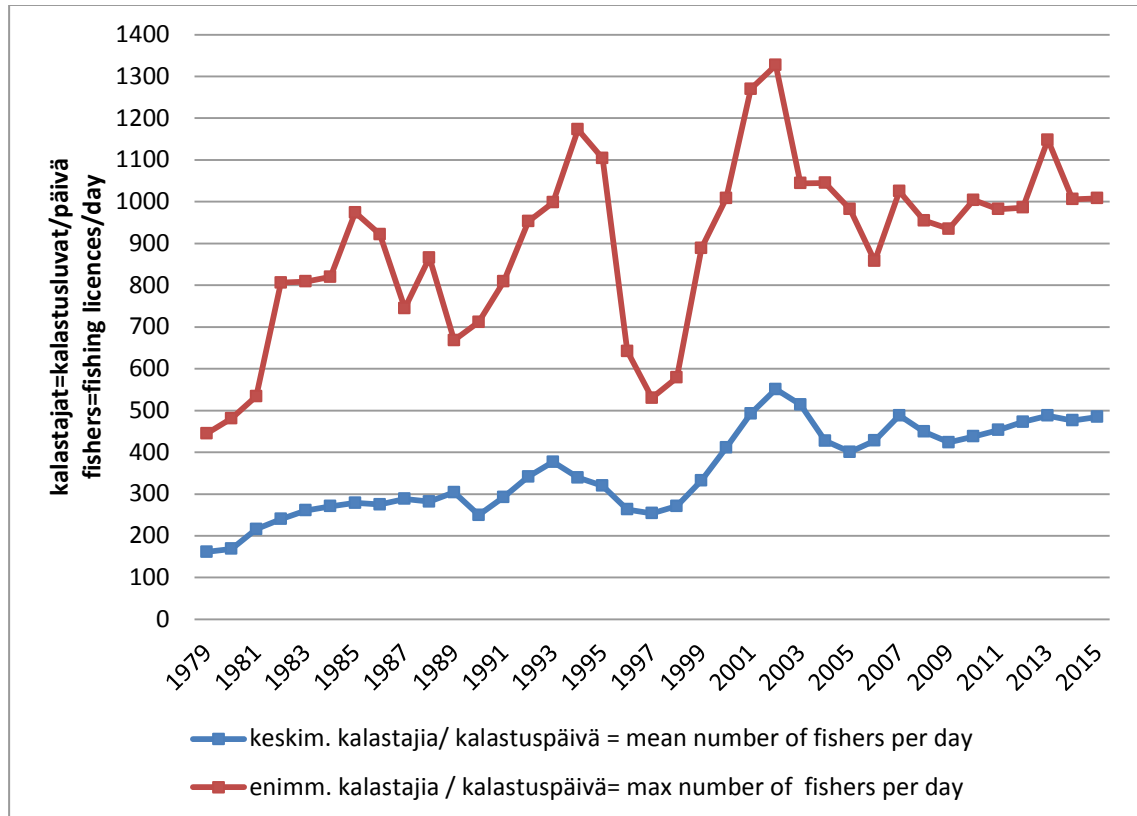
Lohien kutukantatavoitteelliseen hoitoon pyritään Tenojoen uuden kalastussäännön mukaisilla rajoituksilla, joilla vähennetään mm. 30 % rajajokialueen kalastusmatkailupaineesta. Viime vuosina on noin 33 000 kalastusmatkailuvuorokautta myyty Tenojoen rajajokialueelle, joista noin 32 000 vuorokautta Suomen puolella. Uudessa säännössä on päädytty 22 000 kalastusvuorokauden enimmäismäärään, joista puolet tulee myyntiin Suomen puolella.

Kuvassa 10 esitetään kalastusvuorokausien aiempi ajoittuminen koko kalastuskaudelle 10 vuorokauden jaksoissa ja uuden kalastussäännön (2017) myötä tuleva kalastusvuorokausien kiintiöinti samoille ajanjaksoille. Kalastusmatkailun vähennys näyttää suuremmalta kuin 30 % Suomen puolella, mutta suomalainen kalastusmatkailija voi tukeutua nyt myös Norjasta myytävään vastaavaan vuorokausikiintiöön, koska uudessa kalastussäännössä ei ole enää ”kotimaaehtoa” (=kalastuslupa on ostettava kalastajan omasta kotimaasta). Säädösten laadinnassa on arvioitu, että kalastuspaineen säätelyllä päästään paremmin haluttuun lopputulokseen kuin esimerkiksi lohisaaliin kalastajakohtaisella kiintiöimisellä.

Kuva 10. Tenojoen kalastusmatkailuvuorokaudet kalastuskauden aikana (10 päivän jaksoissa) Suomen puolella v. 1980–2015 (viiden vuoden välein) sekä Tenojoen uuden kalastussäännön (*2017) mukainen vrk-jakauma. *Figure 10. The timing of the tourist fishing in 10 days periods of the River Teno in Finland in 5 year intervals (1980–2015) and in new fishing agreement (*2017).*

Tenojoen kalastusmatkailun kiivain kalastusajankohta on ollut yleensä heinäkuun ensimmäinen viikko ja vilkkain kalastuspäivä maanantai-illasta tiistai-iltaan. Vuosina 2000–2015 Suomen puolella Tenojoen lohta on ollut kalastamassa keskimäärin 1 040 kalastusmatkailijaa heinäkuisena ”huippupäivänä”. Samoina seurantavuosina on ollut päiväkohtaisesti keskimäärin 460 ja enimmillään 1 330 kalastusmatkailijaa (kuva 11).

Kuva 11. Tenojoen kalastusmatkailijoiden keskimääräiset ja maksimaaliset lupamäärät / kalastuspäivä eri vuosina 1979–2015 Suomen puolella.

Figure 11. The mean and maximum numbers of tourist anglers per a fishing day in Finnish side of the River Teno years 1979–2015.

Uudessa kalastussäännössä (401/2017) esitetty kalastuspaineen alueellinen ja viikkokohtainen jakauma perustuu kalastusmatkailijoiden kalastuskäyttäytymiseen edeltävinä vuosina. Säännössä esitetyn vilkkaimman viikon kiintiövuorokausista (3 860) puolet tullaan myymään Suomesta (1 930 vrk) ja vastaava vuorokausien määrä Norjasta. Kun kalastusmatkailijoiden lohestuskauden pituus on kesällä 2017 noin 55 päivää ja kiintiövuorokausien kokonaismäärä on 22 000, päiväkohtaisesti on myynnissä keskimäärin 400 vuorokautta. Uuden säännön perusteluiden mukaisesti lupakiintiöinti on viikottaista, mikä antaa joustavuutta päivittäisten kiintiöiden sijaan. Kalastusvuorokausia Suomen puolella on jakamassa tavallisten kalastusmatkailijoiden lisäksi myös ulkopaikkakuntalaiset kiinteistöjä omistavat vapakalastajat omana ryhmänään. Edellisvuosien käytännöistä poiketen lupavuorokaudet ovat tulevaisuudessa sidoksissa eri kalastusalueille myös Norjan puolella, Suomen osakaskuntajana mukaisesti.

Päiväkohtaista soutu kalastusta (venevuorokausia) ei säätele tarjolla olevien vuokraveneiden määrä, kun kalastusmatkailijat voivat varata veneensä vanhan tavan mukaan edelleen Suomen puolelta, vaikka soutu lupa olisikin Norjasta ostettu. Lisäksi uusien säädösten mukaisesti nyt myös ulkopaikkakuntalaiset, kalastusoikeudellisia kiinteistöjä omistavat henkilöt voivat rekisteröidä oman veneen Tenojoen kalastukseen, omaan soutuun tai vuokrattavaksi.

5. Valtiosäännöistä aluehallintojen ”pikasäätelyyn”

Tenojoen kalastussäädösten päätarkoituksena on ollut luonnonvaraisten lohikantojen säilyminen, mutta myös erilaisten kalastuskulttuurien yhteensovittaminen samoille apajavesille on aiemmin kirjattu tavoitteeksi. Siinä murrosvaiheessa, kun kalastusmatkailupalvelut muodostuivat yhä merkittävämmäksi osaksi paikkakuntalaisten toimeentuloa, säädösten tarkistaminen valtiosäätöä nopeammin tuli entistä ajankohtaisemmaksi.

Vielä vuoden 1979 Tenojoen valtiosäännössä (kalastussopimuksessa ja -säännössä) tarkennetaan useita ulkopaikkakuntalaisten ”urheilukalastukseen” liittyviä yksittäisiä asiakohtia kuten soutukalastuksen etäisyyttä pato- ja verkkopyydyksestä, perämoottorin käyttöä, rantakalastusalueita ja niissä sallittuja vieheitä. Koska Tenojoen valtiosäännön puitteisiin ei sisällytetty kaikkia kalastusmatkailua koskevia säädöksiä, niitä tehtiin myöhemmin nopeammilla aluehallinnollisilla päätöksillä. Säädökset koskivat esimerkiksi paikallisen soutajan käyttöpakkoa eri viikonpäivinä tai kalastusvuorokauden eri aikoina.

Osa aluehallinnon määräyksistä oli voimassa vain muutamia vuosia, jolloin ikäänkuin haettiin optimia muuttuvaan tilanteeseen. Osa säädöksistä jäi elämään päivitettyinä, jo tapahtuneisiin kalastuksellisiin muutoksiin sovellettuina. Jäljempänä käsitellään muutamia erillismääräyksiä, jotka ovat Tenojokivarren kalastusmatkailua sorvanneet ja kalastajia hioneet. Tutkimusraportin lopussa on liitteenä (2–6) eri vuosien Tenojoen kalastusmatkailua koskevia säädöksiä.

5.1. Vieheenä perho tai uistin, apupydyksenä haavi?

Tenojoen varhaisimmissa kalastussäännöissä vapakalastusta koskevat säädökset olivat vain luvan lunastus, lohen 25 cm:n alamitta ja kalastuskauden pituus. Ilmeisesti vapakalastus ei ollut pyyntimuotona erityisen merkittävää, kun kolmella säädöksellä edettiin vuoteen 1953 asti, jolloin tarkennettiin, että pyytää saa vavalla – tai uistelemalla. Vapojen määristä uistelutilanteessa (lohensoudussa) tai viehetyypeistä ei mainittu, mutta luvallista oli käyttää kalakoukkuja, kalakirvestä ja haavia, ”apupydyksenä” kalastuksessa. Ettei ulkopaikkakuntalaisten tai ulkomaalaisten kalastus villiintyisi, heidän vapakalastukseensa säädettiin seitsemän vuorokauden enimmäiskalastusaika.

Vuoden 1960 kalastussopimuksessa mainittiin ensimmäisen kerran ulkopaikkakuntalaisen vapakalastuksen vieheestä seuraavasti: *”ainoastaan perholla, lukuun ottamatta Skietshamjokea, jossa myöskin kalastus syöttiä ja uistinta käyttämällä on sallittua”*. Kalastussäännön kiellettyjen listalle tuli katkaravun ja täkyraksin sekä niitä jäljittelevien vieheitte ja syöttikalan käyttö. Skietshamjoella oli kuitenkin poikkeuksellisesti syöttikalan käyttö sallittua.

Em. vuoden kalastussäännössä jaaritellaan lisäksi erilaisten terävien käytöstä seuraavasti: *”sellaisen terällä, kärjellä tai koukulla varustetun välineen käyttäminen, joka ei ole tarkoitettu kalan otettavaksi, olkoon kielletty. Samoin olkoon kielletty käyttämästä koukulla varustettua välinettä sillä tavoin ja sellaisissa olosuhteissa, että kala voidaan koukuta”*. Monimutkainen lakiteksti tarkoittanee ”rokastuskieltoa”, kalan tartuttamista ulkoisesti. Ajanmukaistetussa sääntötekstissä (1960) määrättiin ensimmäisen kerran talvikko, kuten lohikielto rauhoitetuksi ja vapautettavaksi alamittaisten lohen- ja taimenenpoikasten lisäksi.

Vuonna 1979 kalastussäätöä täsmennettiin siten, että rannalta kalastus oli sallittua ilman heittopainoa, yhtä 2/0-kokoista tai suurempaa perhoa (koukkuja) käyttäen. Nykyisin on heittopainon (kohon) käyttö edelleen kielletty muualla kuin erikseen nimetyillä uistinkalastusalueilla. Alaikäiset kalastajat ovat kuitenkin saaneet käyttää kohoja perhokalastuksessaan alueesta riippumatta. Koukkukokorajoitus poistui vuonna 1989.

Kuva 12. Tenojoen lohienkalastuksessa tukeudutaan ”omaan perhoverstaaseen”. Kuva Eero Niemelä.

Tenajokivarren rantakalastuksen yleistymiseen 1990-luvulta alkaen on vaikuttanut päivittäin rajoittamaton kalastusaika (24 tuntia), edullisempi lupahinta ja mahdollisuus perhokalastukseen hyvin vapaasti eri ranta-alueilla. Perhokalastuksen yleinen kiinnostavuus voi liittyä myös ko. harrastuksen kokonaisvaltaisuuteen, omien perhojen sidontaan (kuva 12). Uuden säännön (2017) mukaan rannalta kalastus on mahdollista aloittaa yöaikaan (klo 23.00) ja jatkaa sitä seuraavan vuorokauden iltapäivään (klo 16.00), jolloin kalastusvuorokauden sisältyy 17 tuntia.

Jokivarren maanomistajien keskuudessa kalastusmatkailijoiden perhokalastukseen on liittynyt myös kielteistä suhtautumista, koska kalastajat ovat voineet asettua kalastamaan liian lähelle pihapiiriä. Pohjoisessa yksityismaita ei yleensä aidata eteläsuomalaiseen tapaan eivätkä kalastusmatkailijat ole edellenkään tietoisia Teno-Inarijoen rantojen suuresta (70 %) yksityisomistuksesta.

Suomalaiset kalastusmatkailijat kalastivat perhoilla myös Norjan puolella, jossa rannat ovat suurimmaksi osaksi valtion omistuksessa. Norjassa vain maataloustilojen tuotantoalueet ovat yksityiskäytössä, joten rasitehaitat ovat olleet vähäisempiä, lähinnä suosituimpien uistinkalastusalueiden ympäristökulumista. Uusi kalastussääntö velvoittaa vastaisuudessa kalastusmatkailijan pitäytymään niin lohensoudussa kuin rantakalastuksessaakin alueellisella kiintiövyöhykkeellä. Norjan puolelta lunnastettu rantakalastuslupa oikeuttaa kalastamaan vain Norjan rannalta, ao. kiintiöalueella, mikä tuonee yllätyksiä entisiin, vapaisiin käytäntöihin verrattuna.

5.2. Alakönkään vuorottelua ja könkäiden heittokalastusta

Vuodesta 1961 lähtien Alakönkään rantakalastusalueelle vahvistettiin erikoinen vuorottelujärjestelmä, jossa suomalaisilla ja norjalaisille annettiin oikeus kalastaa vuorotellen, kolme vuorokautta kerrallaan, siten että suomalaisilla (paikkakuntalaisilla ja kalastusmatkailijoilla) oli ensisijainen oikeus kalastaa Norjan puolella ja vastaavasti norjalaisille Suomen puolella. Vuorottelusta oli tehty jo vuonna 1959 väliaikainen sopimus.

Miksi sääntö laadittiin, tavoitettiinko saalislohet jostain syytä paremmin Suomen rannoilta? Silloisten aktiivisten utsjokisten heittokalastajien mukaan sääntö oli järjetön, etenkin kun vaeltava saaliskala käytti alkukesästä enemmän Suomen puoleista vesialuetta. Arvoitukseksi jää, miten sääntöä käytännössä seurattiin, miten Alakönkään vastarannalle siirryttiin, miten päivämääriä ja kellonaikoja noudatettiin? Kun vuorottelumääräys koski vuodesta 1972 vuoteen 1979 myös ulkomaalaisia kalastusmatkailijoita, voidaan arvioida, että sekaannusta oli entistä enemmän.

Vuoden 1972 säännössä kalastusmatkailijan kalastustavaksi mainittiin selkeämmin ja uusin termin ”vapa ja viehe”. Asetuksessa annettiin ulkopaikkakuntalaiselle mahdollisuus harjoittaa rantakalastusta vavalla ja uistimella. Vuosina 1972–1979 uistimen heittokalastus oli sallittua Tenojoessa rajajokialueella vain Ylä- ja Alakönkäällä ja Inarinjoen-Skietshamjoen erikseen mainituilla alueilla (Matinköngäs, Porttiköngäs ja siitä yläjuoksulle). Vuoden 1979 kalastussäännöissä tarkennettiin köngäsalueiden kalastusta, uistinalueiksi määritettiin Alakönkään yläosa, Yläköngäs ja Matinköngäs maastoon asetettujen kilpien mukaisesti sekä Inarijoki Matinkönkäästä ylöspäin ja Skietshamjoki kokonaisuudessaan.

Vuosina 1990–2003 kalastusmatkailijoilta on kysytty saalistiedustelun ohessa eri rantakalastusalueiden käyttöä. Yläkönkäällä kalasti 1990 -luvulla arviolta noin 600 rantakalastajaa ja 2000 -luvun alussa noin 1 300 kalastajaa. Alueen suosio perustuu sekä hyviin kalastusmahdollisuuksiin että sopivan kotoisiin majoitus- ja opastuspalveluihin. Myös Tenojokialueen parhaimmat maisemalliset puitteet lienevät Yläkönkään seutuvilla, jonne johdattaa yksi Suomen kauneimmaksi luokiteltu maantie.

Suomalainen kalastusmatkailija saattoi uistinkalastaa vastaavilla rantakalastusalueilla myös Norjan puolella. Yläkönkään rantakalastusalue on Norjassa hieman laajempi kuin Suomen puolella.

5.3. Boratbokcan perhoalueen ruuhka ja lupakiintiöt

Nuorgamin Boratbokcaan muodostui 1990-luvulla erityisen suosittu perhokalastusalue, hiekkasärkkä Suomen puoleiselle jokiosuudelle (kuva 13). Ajoittain perhokalastusalue ruuhkautui ja kalastustehon katsottiin olevan liian suurta paikassa, jossa lohet olivat helpommin tavoitettavissa, ison könkään alapuoliselta jokiväylältä. Vuonna 1996 aluehallintojen erillispäätöksellä Boratbokcan perhokalastusalueen aktiivisimmalle kalastusajankohdalle (20.6.–20.7) säädettiin päivittäinen lupavuorokausikiintiö (35 vrk), erikseen Suomen ja Norjan puolelle. Suomen puolella lupakiintiöt täytyivät lähes jokaisena kalastuspäivänä. Norjan puolella olisi ollut kalastusmahdollisuus, mutta Tenojoen valtiosopimuksessa oleva maininta ”*suomalaisen on ostettava lupa Suomen puolelta*” ehkäisi suomalaisten pääsyn Norjan kiintiöluville. Boratbokcan erillislupia myytiin vuoteen 2009 asti, jolloin alueen perhokalastus vapautui kiintiöinnistä Suomen puolella.

Vuosina 1996–2002 Boratbokcan perhokalastusalueella sai kalastaa illan ja yön tunteina (19.00–07.00), mutta vuodesta 2003 lähtien kalastus sallittiin sitävastoin päiväaikaan (klo 07.00–19.00). Kalastuksen ajankohtaa muutettiin, ettei perhokalastajien ja iltavuoron lohensoutajien aktiviteetti tai heitto- ja ajoväylät osuisi samaan aikaan yhteiselle jokiosuudelle. Näin vältettiin esiinnouseita kärhämiä, kysymystä ”missä on rantakalastajan ulkoraja, kainalossako” ja ”onko soutu kalastajalla etuoikeutta rantakalastajaan nähden?” Norjan puoleiselta rannalta oli lennätetty soutuveneeseen jo kallioperäkin, kun kyseisessä tapauksessa soutu kalastaja oli alittanut venekalastajan ja rantakalastajan määrittelemättömän turvallisuusvälin.

Kuva 13. Yksi perhokalastaja kerrallaan joessa, muut jonottavat vuoroaan Boratbokkan rantarivieeralla.
Kuva Eero Niemelä.

5.4. Rantakalastus jokisuissa kielletään, keskellä väylää sallitaan

Vuodesta 1982 lähtien rantakalastus on ollut kielletty 50 metriä lähempänä niiden sivujokien suuta, joihin lohi nousee. Muutamien pienempien lohijokien, kuten Nilijoen jokisuussa on ajoittain kalastettu, koska niiden ei uskottu olevan lohien kutujokia. Tutkimustietojen (sähkökalastukset ja kutukasukellukset) perusteella kutulohijokia on varmistettu.

Vuodesta 2009 lähtien myös lohensoutu 50 metriä lähempänä kutulohijokien suualueita oli kiellettyä. Kirjoittajan tiedossa ei ole, miten kieltä käytännössä noudatettiin, koskiko kieltä myös venekuntaa, jossa oli paikallinen soutaja ja kalastusmatkailija.

Perhokalastuksen yleistyessä on paikoitellen havaittu, että kalastajia on joessa varsin kaukana rannasta (raportin kansikuva). Inarijoessa saatetaan kalastaa joen syväväylässä ja kahlata saman tien Norjan rannalle. Perhokalastavan ”urheilukalastajan”, kahlaajan, kalastusvarusteet ovat sekä monipuolistuneet että parantuneet, mistä on kommentoitu, että perhokalastajat ovat tulleet jo soutuväylille. Kalastussäännön kieltä ”10 metriä lähempänä seisovaa verkkoa” tai ”patojohteittein sisäpuolella” ei tiettävästi yksikään rantakalastaja ole uhmannut, mutta 10 metriä lähempänä lohensoutajaa on kalastettu. Rantakalastajan turvavarusteiksi on tullut kahluusauva ja paukkuliivit.

Onko vapakalastusta harjoitettu Karigasniemen sillalta, koska se kiellettiin vuonna 1979? Kalastusmatkailijoiden kalastus kiellettiin 17 vuotta myöhemmin myös samaisen sillan läheisellä ranta-alueella, sillasta 50 metriä yläjuoksulle ja 150 metriä alajuoksulle. Kiellon perusteena oli perhokalastuksen yleistymisen Inarijoessa, keskelle väylää. Kalastuskielto sillalta on ollut yksiselitteistä, joten Utsjoen kylätaajaman näyttävältä Saamensillalta ei ole tarvinnut kalastajia hätistää ja sillan alittavassa leveässä uomassa on saanut kalastaa.

5.5. Lohensoutu tehostui – perämootorit yleistyivät, vapamäärät lisääntyivät

Aiemmin, 1950-luvulla, perämootoreita oli käytetty vain ”Tenon linjaliikenteessä”, postiveneissä, joissa postin ohella kuljetettiin myös ruoka- ja siirtomaatavaroita sekä satunnaisia seikkailijoita ja kalastajia. Perämootoreiden yleistyessä ja venemateriaalien muuttuessa puusta vaneriin, Tenon veneen kulku tasapainotettiin uudella tavalla. Lapset ja rantakivet poistuivat veneen keulasta, veneen perään tuli kantavat siivekkeet ja tilaa tehtiin ulkopaikkakuntalaiselle lohestajalle. Lohen soutu- kalastukseen tuli tuolloin myös ajantasaista, mekaanista säätelyä, jossa kiellettiin kalastus veneestä moottorin käydessä.

Lohen soutukalastusta sai ja saa edelleen harjoittaa vapaasti rajajoen Norjankin puoleisella väylällä, lähes millä alueella tahansa. Soutua vuolaimilla, Ylä- tai Alakönkään koskialueilla ei ole tarvinnut kalastussäädöksillä ehdottomasti kieltää, kalastajilla on ollut myös tervettä itsesuojeluvaistoa. Alakönkäässä, voimakkaasti virtaavalla jokiosuudella on kuitenkin vuodesta 1990 lähtien saanut kalastaa veneestä vain paikallisen soutajan kanssa. Paikallisen soutajan käyttöpakko on taannut kalastusmatkailijalle jonkinasteista soututurvallisuutta, vaikkakaan soutajan 16 vuoden alaikäraja ei liene riittävä vastuulliseen kalastuspalvelun harjoittamiseen, ainakaan köngäsalueilla.

Vuonna 1990 määrättiin, että lohensoudussa sai käyttää vain kahta vapaa, mutta yhden kalastuskauden jälkeen vaparajoitus poistui. Vuonna 2009 määrättiin kolmen vavan käyttörajoitus, koska Tenon lohensoutu erilaisine vapatelineviritelmineen oli 20 vuoden aikana alkanut muistuttaa jo järvi-alueiden moottoriuisteluvälineistä. Vaparajoitus selkeytettiin koskevaksi myös tilannetta, jossa kalastusmatkailijan soutajana oli paikallinen henkilö. Rajoitusta kritisoitiin monelta taholta mm. syystä, että useiden vapojen käyttö oli sallittua kuitenkin paikallisille kalastajille ja että ”lisävavoilla otettiin vain tuntumaa, millainen viehetyyppi on illan ottavin”. Jos kalastusmatkailija souti yksin, vapamäärän rajoitus voitiin nähdä ehkä turvallisuutta lisäävänä tekijänä.

Koska missään säädöksessä ei ole kielletty heittokalastusta veneestä samanaikaisesti kun lohta soudetaan, sitä on lämpimikseen tehty (Jussila 2008). Kaikkea voi tehdä niin kauan kunnes säädöksillä kielletään. Keskellä uomaa voi heittokalastaa, vaikka se ei ole varsinaista heittokalastusaluetta ja vieheenä voi olla uistin, koska se on sallittu veneestä kalastettaessa. Toteuttiko uistimenheittely sou- tuveneestä juuri sitä kalastusmuotoa, mihin vanha vene+rantakalastuslupa oikeutti?

5.5.1. Sunnuntai-illasta maanantai-iltaan – lohen ja kalastajan vapaapäivä

Ennen vuotta 1979 lohta sai kalastaa vavalla viikon jokaisena päivänä, 24 tuntia vuorokaudessa, soutamalla ja rannalta, kalastusmatkailijat ja paikalliset vapakalastajat, yksin tai kimpassa. Vuodesta 1979 lähtien Tenojoen lohensoudun säädettiin yhden kalastusvuorokauden (24 tuntia) mittainen viikkorauhoitus, joka koski myös paikkakuntalaisia. Entisaikainen lepopäivän rauhoitus, lauantaiset ehtookellot soivat muualla Suomessa lauantai-iltana kello 18, mutta Tenojokivarressa yleinen kalastusrauhottaminen alkoi jostain syystä päivää myöhemmin, sunnuntaina ja tuntia myöhemmin kello 19.00.

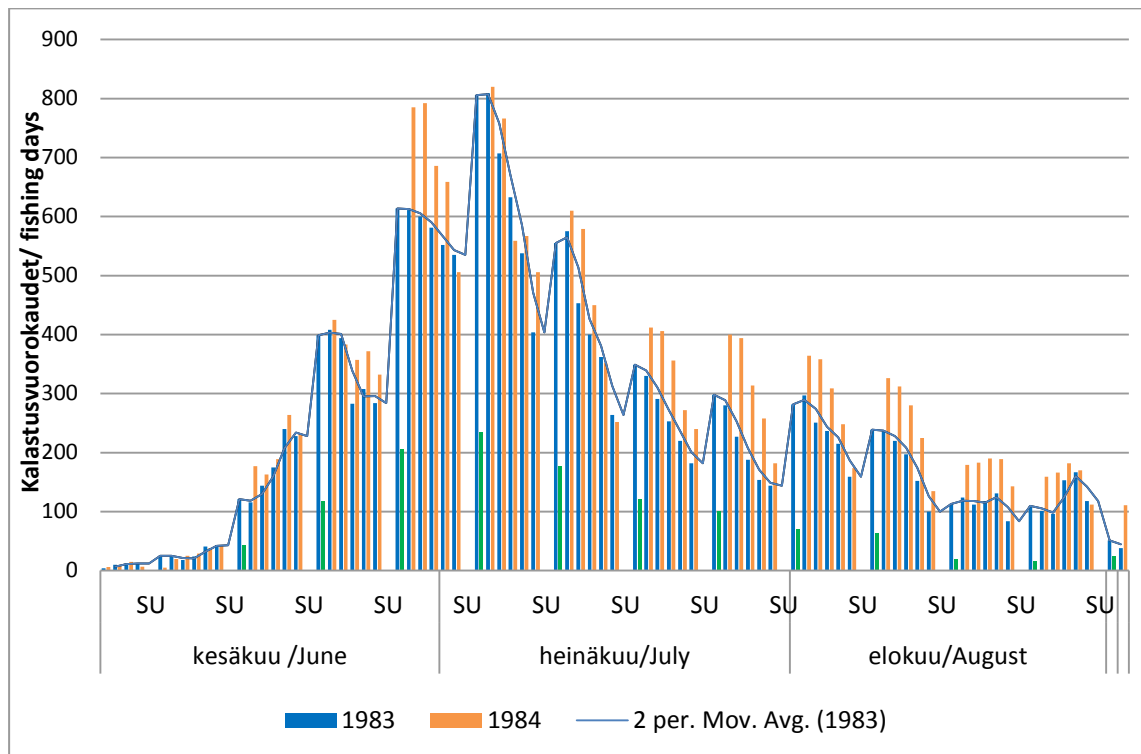
Viikkorauhoitus alkoi rytmittää kalastusmatkailua siten, että vaihto- ja matkapäiviksi muodostuivat sunnuntai ja maanantai. Maanantai-iltana, vakiintuneeseen soutuaikaan olivat jo malttamattomimmat uudet kalastajat joella. Ei ole tiedossa, miten Tenojokivarressa aiemmin meneteltiin tarkkojen kellonaikojen osalta, mutta pohjoisimmassa Lapissa ei yleensä ole tarkkailtu kelloa vaan almanakkaa ja säätilaa.

5.5.2. Maanantai-illasta tiistai-iltaan odoteltiin rannoilla (1984–1989)

Vuosina 1984–1989 aluehallintojen päätöksellä kiellettiin kalastusmatkailijoiden lohensoutu maanantai-iltana. Ko. aikana kalastusmatkailija sai kuitenkin kalastaa rannalta. Määräyksellä tuettiin

perinteistä lohenkalastusta siten, että tuolloin paikalliskalastajat saivat asettaa lohipatoja ja -verkkoja pyyntiin ja edelleen seuraavana aamuna kokea niitä rauhassa. Kalastusmatkailijoiden soutu- ja kalastuspaineen kokonaisvaltaiseen vähentymiseen ei säädös vaikuttanut, maanantaisoutajat siirtyivät nopeasti tiistai-iltaan tai osa heistä tyytyi viikon alkajaisiksi rantakalastukseen. Maanantai-iltoina vuonna 1984 oli enimmillään noin 200 kalastajaa ranta-alueilla (kuva 14).

Vuosina 1983 ja 1984 kalastusmatkailijoita oli enimmillään kesäkuun lopussa ja heinäkuun alussa. Kalastetuimmilla viikoilla Tenojella oli noin 800 aktiivista lohenkalastuksen harrastajaa päivässä. Kymmenen vuotta myöhemmin Tenojokivarren ”ruuhkapäivänä” kalasti noin 1 000 suomalaista kalastusmatkailijaa paikkakuntalaisten kalastajien lisäksi.

Kuva 14. Tenojoen kalastusmatkailijoiden kalastusvuorokausien ajoittuminen eri viikonpäiville v. 1983 ja 1984. Vuonna 1984 maanantai-tiistai-ilta (vihreä pylväs) oli rantakalastusta, kun soutu- ja kalastus oli kielletty.

Figure 14. The weekly / daily timing of tourist fishery (day licences) in Finland years 1983 and 1984. Year 1984 on Mondays (green bar chart) salmon rowing was not allowed. SU= Sunday, no fishing allowed.

5.5.3. Maanantaista keskiviikkoon paikallisen soutajan kyydissä (1990–1995)

Vaihtelevasti eri vuosien säädöksissä on yritetty sovittaa kalastusmatkailua eri viikonpäiville tai saman kalastusvuorokauden aikana. Aluehallintojen erillissäädökset ovat olleet kalastusmatkailijoiden mielestä hyvin vaikeasti ymmärrettäviä ja käytäntöihin sopeutuvia. Etenkin uusien harrastajien oli työläästä saada ensituntumaa Tenon lohenkalastukseen, koska 1980–1990 -luvulla yleisohjeisiinkin kirjoitettiin lähinnä ne kalastustavat, mitkä olivat kiellettyjä. Kalastusmahdollisuus jäi informoimatta.

Vuosien 1990–1995 aluehallinnon päätöksillä kalastusmatkailijoiden lohensouturajoitusta lievennettiin aiemmasta siten, että lohta pääsi soutamaan jo maanantaina, mutta soutu sidottiin paikallisen soutajan käyttöpakkoon. Ko. vuosina paikallinen soutaja piti olla myös tiistaista keskiviikkoiltaan ja vasta loppuviikolla kalastusmatkailija saattoi soutaa itsellisesti koko kalastusvuorokauden.

Kun säädös soutu- ja kalastuspalvelujen käyttöpakosta maanantaista keskiviikkoon tuli voimaan, useat paikalliset Tenojokivarren tilalliset, jotka toimivat myös matkailuyrittäjinä, kirjelmöivät, että ”soutajapakko on poistettava, jotta kalastusmatkailusta saatava hyöty saavutetaan maksimaalisena viikottain maanantaista alkaen”.

5.5.4. Sääntövääntöä eri viikonpäivien ”soutajapakosta” (1996–2016)

Ajanjaksolla 1996–2000 kalastusmatkailijoiden lohensoudun aikasäädökset aiheuttivat kovaa kritiikkiä, koska ulkopaikkakuntalaisen ”oman soudun” mahdollisuus edelleen vähentyi. Lisäksi oman soudun ajankohdat vaihtelivat jopa eri viikonpäivinä. Soutupalvelua käyttäessään kalastusmatkailija pääsi kalastamaan joelle heti uuden kalastusvuorokauden ensitunneille (vuosittain vaihdellen klo 19.00–21.00/23.00/24.00/01.00). Jos kalastaja halusi soutaa itse tai omien kalakavereiden kanssa, joelle pääsi siis vasta 2–6 tunnin viiveellä. Vuodesta 2001 lähtien kalastusmatkailijalla oli mahdollista soutaa itsellisesti päivittäin klo 21.00–14.00, paitsi viikkorauhoitusajana (kuva 15). Muuna aikana oli käytettävä paikallista soutajaa.

Kuva 15. Tenojoen lohivatopyyntiä ja kalastusmatkailijoiden lohensoutua perinteiseen yöaikaan. Kuva Eero Niemelä.

Jokivarren huhupuheiden mukaan 1990-luvun vuosina paikallisia kalastajia ”otettiin venekyytiin” säästösten muutoseikkojen vuoksi, jolloin tosiasiallisena soutajana oli ulkopaikkakuntalainen kalastaja ja soutupalvelun maksuvälineenä käytettiin mahdollisesti muuta kuin rahavaluutaa. Kalastusrikkomuksena tuskin pidettiin, jos kalastusmatkailija ”soutajapakkotunneilla” oli airoissa ja paikallinen kyydissä.

Asiantuntevan soutupalvelun myötä kalastussäädökset ja etenkin kirjoittamattomat herrasmiestavat ovat tulleet paremmin ymmärretyiksi. Jo pelkästään Tenon veneen soutaminen poikkeaa kustavilaisen puuveneen tai tavallisen palkomallisen lasikuituveneen soutamisesta, puhumattakaan tenolaisen moottorilla varustetun veneen ajo- ja soutuväylän opettelusta. Myös virtavedestä rantautuminen, lähes täydellä vauhdilla kohdekivikkoon, on opettelu asia.

Viimeisten 15 vuoden aikana kalastusmatkailijan kalastusviikon teorettisten soututuntien määrästä (144 tuntia) on noin 30 % pitänyt kalastaa yhdessä paikallisen soutajan kanssa. Käytännössä kolmasosa kalastusvuorokaudesta on todennäköisesti käytetty kovasta lohensoudusta rentoutumiseen, lepoon ja seuraavan kalastuspäivän henkiseen ja fyysiseen valmistautumiseen. Viikkorauhoituksen myötä on kalastusmatkailijalle – ja lohelle – annettu mahdollisuus 24 tunnin sapattilepoon.

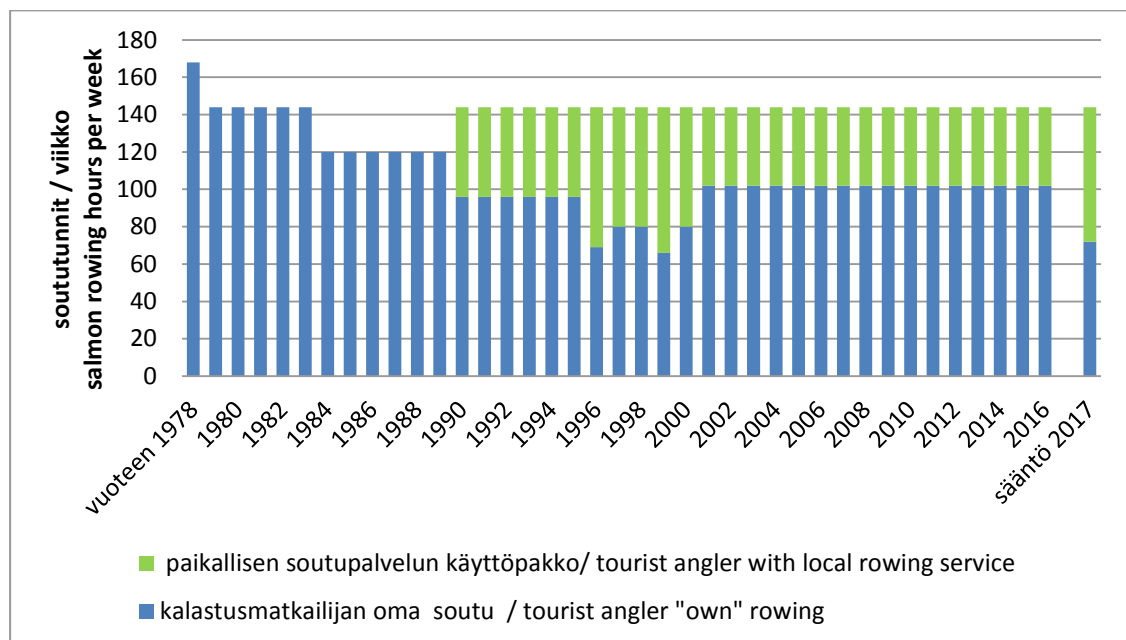
Taulukossa 1 ja kuvassa 16 havainnollistetaan kalastusmatkailijan lohensoudun viikottaisiin kalastustunteihin kohdistuvia säädöksiä vuodesta 1979 lähtien. Ennen yleistä viikkorauhoitusta

(v. 1979) Tenojoen kalastusmatkailija sai kalastaa veneestä tai rannalta 168 tuntia viikossa (24/7). Seuraavina vuosina kalastusmatkailua koskevia säädöksiä on muuteltu joko vuosittain tai erillismääräykset ovat olleet voimassa useamman vuoden ajan.

Taulukko 1. Tenojoen kalastusmatkailijan soutukalastusmahdollisuus (kalastustunnit/viikko) säädösten muuttuessa vuosina 1979–2016 ja Tenon uuden kalastussäännön (2017) mukaan.

vuosi	SOUTUKALASTUS rauhoituspäivät	soutupäivät/viikko	OMASOUTU tunnit/viikko	SOUTAJAPAKKO tunnit/viikko
–1978	ei viikkorauhoitusta	7	168	-
1979–83	su–ma	6	144	-
1984–89	su–ti	5	122	-
1990–1995	su–ma	6	96	48
1996	su–ma	6	69	75
1997–1998	su–ma	6	80	64
1999	su–ma	6	66	78
2000	su–ma	6	80	64
2001–2016	su–ma	6	102	42
sääntö (2017)	su–ma	6	72	72

Tenon uudessa kalastussäännössä (2017) kalastusmatkailijan venekalastuslupa sisältää 24 tunnin kalastusmahdollisuus, mutta se on ehdollistettu siten, että kalastusvuorokauden illasta seuraavaan aamuun (klo 19.00–07.00=12 tuntia) on käytettävä paikallista soutajaa ja päiväaikaan (klo 07.00–19.00=12 tuntia) voi soutaa itsellisesti. Käytännössä viikon ensimmäisen lupavuorokauden oman lohensoudun voi aloittaa siten vasta tiistai-aiamuna.

Kuva 16. Tenojoen kalastusmatkailijoiden viikottaisten lohensoututuntien säätelyä v. 1978–2016. *Figure 16.* Weekly hours of tourist "own rowing" and fishing with local rowing service according to fishing agreements years 1978–2016.

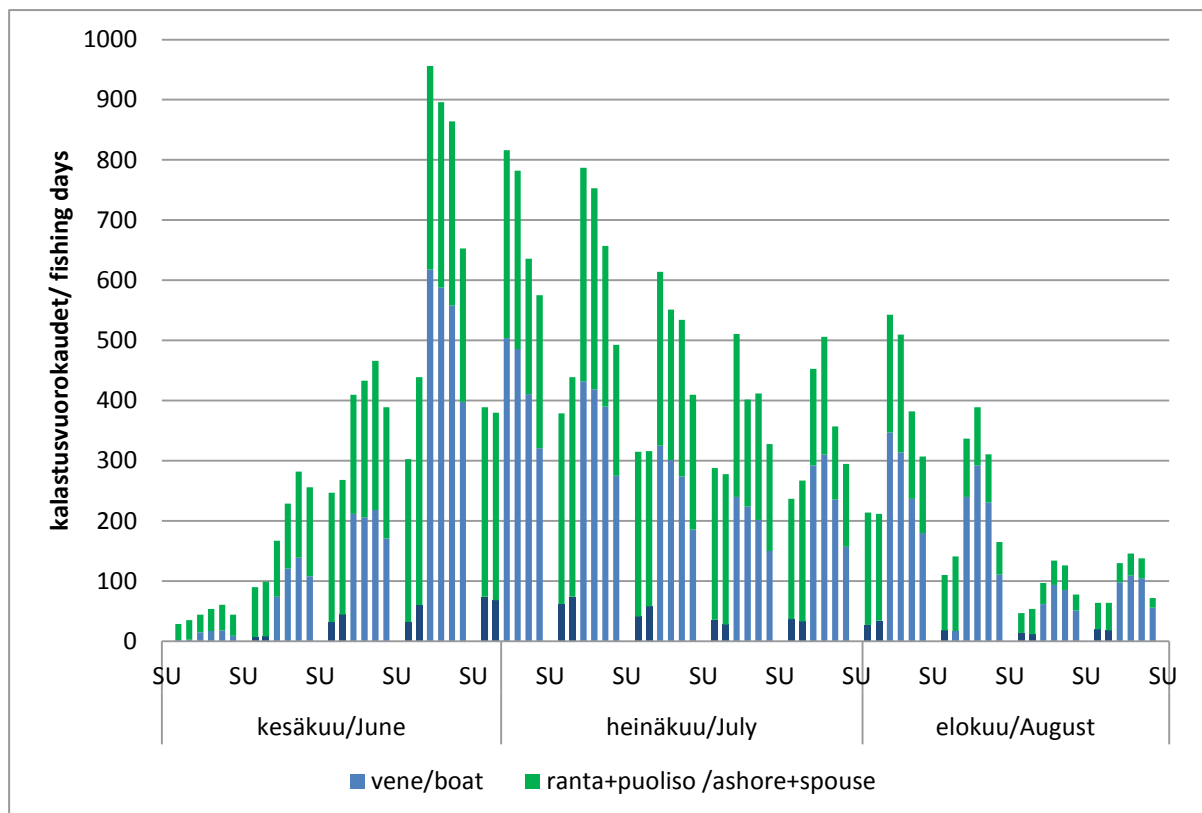
5.5.5. Aktivoituiko soutupalvelun käyttö säädösten myötä?

Vuonna 1985 tehdyn kyselytutkimuksen mukaan vain 4,9 % kalastusmatkailijoista käytti soutupalvelua, vaikka sitä ei tuolloin ollut säädöksissä erikseen määrätty. Palvelun käyttäjistä noin 25 % sai paikallaiselta ”ilmaissoudun”, mikä viittaa siihen, että soudettava oli sukulainen tai vuosien myötä hyväksi ”väärtiksi” tullut ulkopaikkakuntalainen tuttavuus (Niemelä ym. 1989).

Soutupalvelun käyttö ei välttämättä lisääntynyt, kun vuosina 1990–1995 kalastusmatkailija pakotettiin paikallisen soutajan käyttöön viikon kahdeksi ensimmäiseksi kalastusvuorokaudeksi. Vuonna 1992 juhannuksen jälkeisen viikon maanantaina tai tiistaina, jolloin kalastusmatkailijalla piti olla paikallinen soutaja, oli enimmillään lunastettu 70 venekalastuslupaa. Samoina viikonpäivinä muita päivälupia (ranta/perheenjäsen/puoliso) oli noin 380. Kalastusmatkailupaine siirtyi keskiviikkoiltoihin, jolloin oma lohensoutu mahdollistui. Suosituimpana ajankohtana, heinäkuun alun keskiviikkoiltana oli yli 600 henkilöä lunastanut venekalastusluvan (kuva 17).

Vuonna 2002 tehdyn kalastustiedustelun mukaan noin 10 % vastaajista käytti soutupalvelua. Tuolloin soutupalvelua saatettiin jo sisällyttää kalastusmatkailijalle myytäviin kalastuspalvelupaketteihin (Salin 2003).

Sen lisäksi, että kalastusmatkailijoita on säädetty erilaisilla aikarajoitteilla, he ovat joutuneet sopeutumaan myös oman kotiväen ja työelämän vaatimuksiin. Vuonna 1993 suomalaisen juhannuksen ajankohta oli viikkoa myöhemmin kuin edeltävänä vuonna, mikä näkyi myös suurimman kalastuspaineen siirtymisenä viikolla. Joillakin lohestajilla on lisäksi omaan perunanistutukseen liittyviä kirjoittamattomia karensisääntöjä, joiden puitteissa kotiväki ei anna lohestusmatkan lähtölupaa ennen kuin puutarhatyöt on tehty.

Kuva 17. Tenojoen kalastusmatkailijoiden kalastusvuorokausien ajoittuminen eri viikonpäiville vuonna 1992. Lohensoutu maanantai–keskiviikko (tummansininen osa pylväästä) oli sallittu vain paikallisen soutajan kanssa. *Figure 17.* The timing (different days of the week) of different tourist fishing days of the River Teno in 1992. Salmon fishing from the boat was allowed only with local rower from Monday to Wednesday (dark blue bar chart). SU= Sunday.

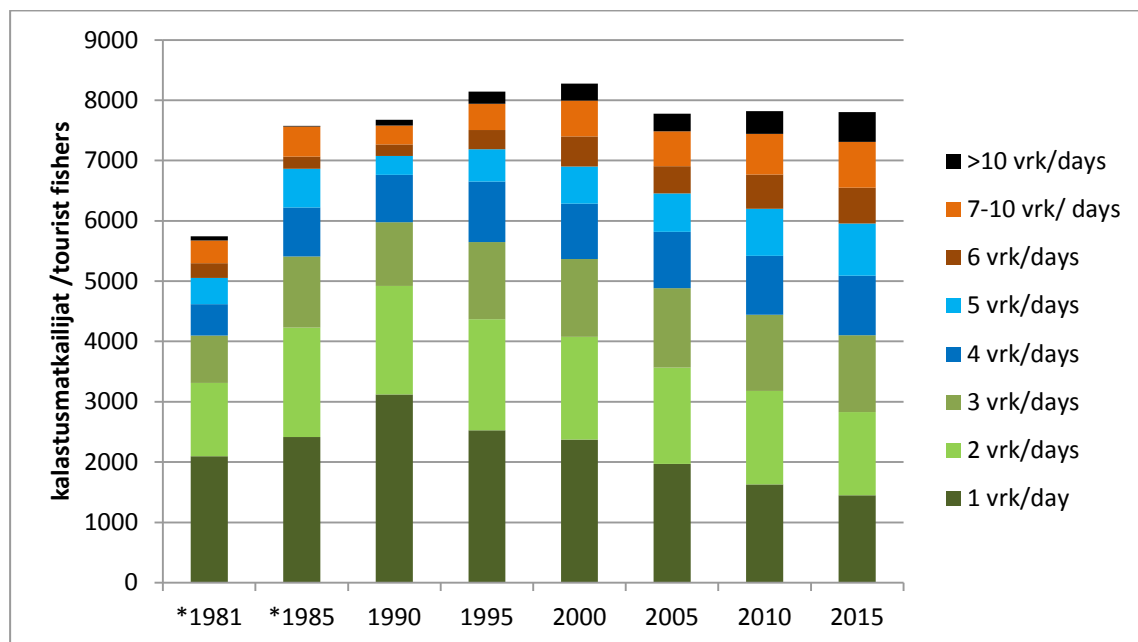
6. Muita kalastusmatkailun säätelykeinoja

6.1. Kalastusmatkailijan kalastusaika 3–4 vuorokautta

Vuoden 1953 kalastussäännön mukaan kalastusmatkailija saattoi ostaa aiemman neljän kuukauden kausiluvan (120 vrk) sijaan vain vuorokausilupia, enintään seitsemälle vuorokaudelle. Seuraavassa kalastussäännössä (1960) kalastusmatkailijan enimmäiskalastusaika pidennettiin 10 kalastusvuorokaudeksi, jonka sai jakaa enintään kahteen erilliseen jaksoon. Kalastusajan lupajaksotuksen tarkoitus on epäselvä. Kalastajakohtainen vuorokausikiintiö (10 vrk) vahvistettiin vuosien 1972, 1979 ja 1982 kalastussäännöissä eli se oli voimassa vuoteen 1990 asti.

Käytännössä kalastajakohtainen kalastusaikakiintiö, vaikkakin säädöksillä määrätty, ei ollut valvottavissa Tenojokivarren luvanmyyntipaikoissa. Vuorokausikiintiön ylityksestä on käsitelty tiettävästi vain yhtä rikkomusta (lupia lunastettu 35 vrk) ja päätöksenä todettu, ”*ettei yli 10 kalastusvuorokauden osto ole rangaistavaa, ainoastaan kiintiön ylittävänä lupapäivinä todennettu kalastus*”. Todistajia henkilön kalastusajan ylitykseen ei löytynyt. Vuosina 1981 ja 1982 yli 10 kalastusvuorokautta ostaneita oli noin 50 henkilöä. Seuraavina vuosina ko. kalastajien määrä väheni 20 henkilöön. Enimmäiskalastusajan poistuessa säädöksistä lähes 170 kalastajaa kalasti yli 10 vuorokautta. Vuonna 2015 noin 490 henkilöä (6,3 % lohienkalastajista) osti yli 10 kalastusvuorokautta (kuva 18).

Aiemmin kalastusmatkailija teki Tenojokivarteen vain yhden kalastusmatkan lohikesän aikana, mutta nykyisin käyntikertoja saattaa olla useita, mikä on osasyynä piteneviin kalastusaikoihin (Niemelä & Niemelä 1984). Jokivarressa kesäasunnon omistavat henkilöt lomailevat alueella pidempään tai matkaavat Utsjoelle useamman kerran kesässä, jolloin kalastetaan niin alku-, keski- kuin loppukesällä eripituisia ajanjaksoja. Myös kalastajien ikääntyminen ja työelämän aikasidonnaisuudesta vapautuminen on voinut lisätä kalastusintoa.

Kuva 18. Tenojoen kalastusmatkailijoiden eripituiset kalastusajat 5 vuoden välein. Vuosina *1981 ja *1985 oli 10 vuorokauden kalastusaikakiintiö.

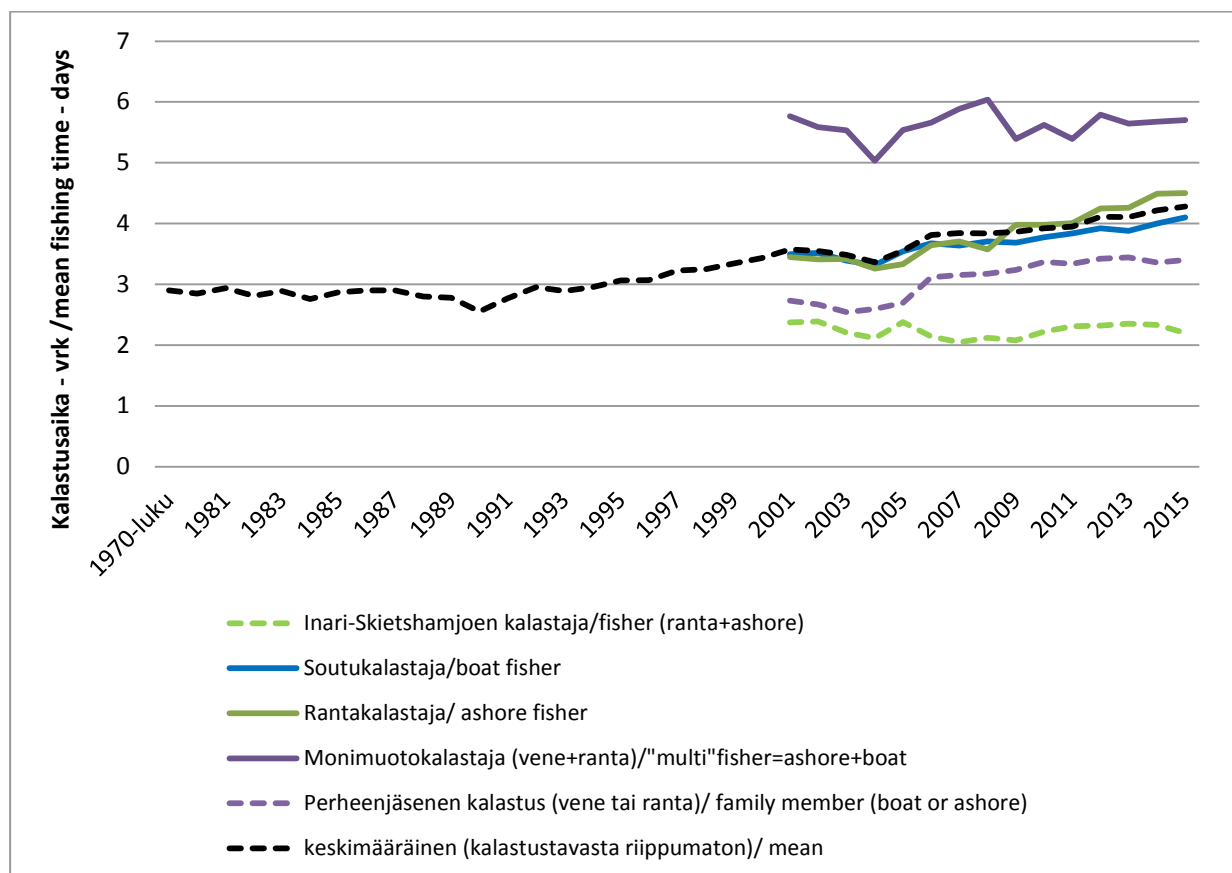
*Figure 18. The length of the fishing time (days) of the River Teno tourist fishers in 5-year intervals. In the years *1981 and *1985 maximum fishing time was 10 days according the fishing agreements.*

Tutkimusajanjaksolla kalastusmatkailijan keskimääräinen kalastusaika on pikkuhiljaa pidentynyt vajaasta kolmesta (1970-luku) yli neljään kalastusvuorokauteen (kuva 19). Kalastusaika on pysynyt ennallaan (2,2 vrk) vain Inari-Skietshamjoella kalastavilla. Vuodesta 2009 lähtien rantakalastajat ovat kalastaneet keskimäärin pidempään (4,2 vrk) kuin lohensoutajat (3,9 vrk). Tenojoen kalastusmatkailijan kalastustavan vaihtuminen veneestä rannoille johtuu todennäköisesti muistakin osatekijöistä kuin rantakalastusluvan edullisemmasta hinnasta.

”Monimuotokalastajat” eli kalastajat, jotka lunastivat sekä lohensoutuun että rantakalastukseen erillisiä lupia olivat kalastajatyypeistä aktiivisimpia (kalastusaika 5–6 vuorokautta). Kalastustavan vaihtelu saattoi johtua siitä, että haluttiin kokeilla uusia rantakalastusalueita ja samalla tehdä maise-makierrosta Tenojokivarressa. Perheenjäsenten kalastusluvilla on kalastettu myös ”monimuotoisesti” rannalta tai veneestä, kalastusajan ollessa kuitenkin keskimääräistä lyhyempi, noin 2,5–3,4 vuorokautta.

Myös ulkomaalaisen kalastajan kalastusaika on vähitellen pidentynyt, 1980-luvulla he kalastivat keskimäärin kaksi vuorokautta ja 2000-luvulla noin kolme vuorokautta. Ulkomaalaisten lohensoutus on ollut enimmäkseen rantakalastusta (60 %) todennäköisesti siitä syystä, että lohensoudun säädökset ja kalastuksen tapakulttuuri ovat olleet liian monimutkaisia ymmärtää. Kalastusmatkailuyrittäjien mukaan ”viittomakieli” ei ole riittänyt Tenon soutu- ja rantakalastuksen avaamiseen. Vierasmaalaisen asiakkaan halutessa vesille, hänelle on suositeltu paikallisia soutu- ja rantakalastuspalveluja.

Yksittäinen kalastusmatkailija on lunastanut enimmillään 54 kalastusvuorokautta samalle lohikesälle, jolloin on katettu 77 % kalastuskauden enimmäiskalastusajasta. Pitkä kalastusaika selittyy mm. perhokalastuskurssituksesta.

Kuva 19. Erityyppisten kalastusmatkailijoiden keskimääräiset kalastusajat Tenojoella v. 1981–2016.

Figure 19. The mean fishing time (days) of different tourist fisher (fisher from boat, ashore, multi fisher, family member) of the River Teno years 1981–2016.

6.2. Lupahinnat kalastuksen säätelykeinoina?

Tenon vanhoissa säädöksissä (v. 1873) kalastusmatkailijat erottuivat ryhmästä ”muut” vain kalastusluvan hinnoittelussa. Venäjällä, Suomen keisarillisessa Suuriruhtinaskunnassa lupa maksoi 11 markkaa (paikalliset onkikalastajat) ja 82 markkaa (ulkopaikkakuntalaiset onkikalastajat). Ruotsi–Norjassa lupahinnat olivat vastaavasti 2–15 taaleria. Silloinen matkalainen sai maksamallaan kalastusluvalla kalastaa koko kauden (taulukko 2).

Vuonna 1920 uudistetussa Norjan ja Suomen valtiosäännössä lupahintaan oli tehty vain kahden markan yleiskorotus. Kun valtiot olivat itsenäistyneet vuosina 1905 ja 1917 ja valtakunnan rajajoki-alue oli siltä osin selkiytynyt, kalastusmatkailijan tuli ostaa rajajokialueen vapakalastukseen luvat sekä tasavallasta että monarkiasta.

Vaikka vuodesta 1920 vuoteen 1936 rahan reaaliarvo ei kovin paljon muuttunut, ulkopaikkakuntalaisen luvan uudeksi hinnaksi määrättiin 23 markkaa vuorokaudelta tai vaihtoehtoisesti 575 markkaa koko kaudelta. Ulkopaikkakuntalaisen vapakalastajan vuorokausihinta oli sama kuin paikkakuntalaisen kausiluvan hinta.

Jos lupahintoja verrataan vuosittain, pitää huomioida, että vuoteen 1953 asti Tenon kalastusmatkailijan (ja paikkakuntalaisen vapakalastajan) piti lunastaa vuorokausiluvat tai kausiluvat molemmista valtioista erikseen eli hinta muodostui kaksinkertaiseksi. Luvanostokäytännöistä ei ole tietoa, mutta todennäköisesti yhteisellä rajajokialueella ei pelätty lupatarkastuksia ja tyydyttiin vain yhden valtakunnan lupatarjontaan.

Vuosina 1953–1959 kalastusmatkailijan lupa maksoi 390 markkaa vuorokaudelta ja hinta oli kolme kertaa kalliimpi kuin paikkakuntalaisen kausilupa vapakalastukseen ja kuusi kertaa kalliimpi kuin kalastusoikeudellisen paikalliskalastajan vapakausilupa. Suomen ja Norjan valtioiden väliseen kalastusjärjestelyyn tuli myös se huomattava muutos, että yhtenäisellä kalastusluvalla saattoi kalastaa myös toisen valtakunnan alueella. Kalastussopimuksessa määrättiin, että kalastusluvasta saadut tulot jaettiin tasan molempien valtioiden kesken, mikä säädös oli voimassa vielä kalastuskaudella 2016.

Vuoden 1953 säädöksissä mainitaan ensimmäisen kerran aluehallintojen mahdollisuus tehdä yhteispäätös vapakalastuslupien hinnoista, jos Suomen ja Norjan rahan arvossa tapahtuu keskinäisiä muutoksia. Suomessa rahayksikkö muuttui 1960-luvulla, markka pysyi, mutta se jakautui sadasosiin, penneihin, joten kalastussäännössä mainittu 1 000 markan kalastusvuorokauden hinta muuntui 10 markaksi. Toisen kerran Suomen rahayksikkö muuttui vuonna 2002 markasta euroksi. Taulukosta 2 ilmenee kalastusmatkailijoiden vuorokausi- tai kausilupien hintavaihtelut ko. ajan rahayksikköinä.

Ulkomaalaisten katsottiin olevan niin maksukykyisiä, että vuoden 1960 säädöksissä heille määrättiin 30 % kalliimpi vuorokausihinta ja edelleen vuosina 1979–1989 lupavuorokausihinta oli kaksinkertainen kotimaiseen vapakalastajaan verrattuna. Ulkomaalaisuuden määrittämisen helpottamiseksi säädettiin, että suomalaisten tuli ostaa kalastuslupansa Suomesta ja norjalaisten omasta kotimaastaan.

Koska Tenojoen kalastuksen valtiosääntö salli kalastuslupien hintoihin tehtävät muutokset rahanarvon muuttuessa, kalastusmatkailijoiden lupavuorokauden hintaa korotettiin 1970- ja 1980-luvuilla vain indeksisidonnaisesti kahden–kolmen vuoden välein. Kalastusvuorokauden reaalihintaa, joka on korjattu tilastokeskuksen elinkustannusindeksiin sidotulla rahanarvokertoimella, ei noussut kyseisenä ajanjaksona, vaikka hinnankorotuksia tehtiin useasti (kuva 20).

Huomattava kalastusmatkailijoiden lupien hintamuutos tehtiin vuosina 1990–91, jolloin yhdestä vene+rantaluvasta tehtiin erilliset tyyppiluvat vene-, ranta- ja Inari-Skietshamjoen kalastukseen sekä perheenjäsenten ”monimuotokalastukseen”. Venelupa ja Inari-Skietshamjoen lupa oikeuttivat lohensoudun lisäksi myös rantakalastukseen, mikä saattoi olla vain lipsahdus, vanhan lupatekstin siirtyessä vahingossa myös uuteen. Perheenjäsenen lupa oikeutti samaan kalastustapaan kuin siihen liittyvä ns. ”päälupa” eli halvempi lupa edellytti täysihintaisen pääluvan ostoa.

Taulukko 2. Teno-Inarijoen kalastusmatkailijoiden lupahinnat eri aikoina ko. ajan rahayksikköinä.

*Venelupa, Inari- Skietshamjoen lupa, perheenjäsenen ja nuorison lupa oikeuttivat sekä vene- että rantakalastukseen vuosina 1990–2016.

Table 2. The prices of the River Teno licenses of the tourist fishers in different periods along currency units.

*Boat-, *Inari-Skietsham-, *spouse-, *youth licenses were specified both boat and ashore fishing until year 2017.

	yleislupa boat and ashore (ulkomaalainen foreigner)	*vene vrk boat day	ranta vrk ashore day	*Inari- Skietshamjoki vrk I-SK day	*perheen- jäsen vrk spouse day	*nuorison viikkolupa youth weekly license
1873	82 mk/kausi/season					
1920	84 mk kausi/season					
1938	23–575 mk/vrk-kausi /day-season					
1953–1959	390 mk/vrk/day					
1960–1971	1000 (1500) mk/vrk/day					
1972–1974	12 (18) mk/vrk/day					
1975–1978	25 (50) mk/vrk/day					
1979–1980	40 (80) mk/vrk/day					
1981–1983	50 (100) mk/vrk/day					
1984–1986	60 (120) mk/vrk/day					
1987–1989	70 (140) mk/vrk/day					
1990		150 mk	80 mk	50 mk		
1991–1993		150 mk	80 mk	50 mk	15 mk	
1994–2000		180 mk	90 mk	60 mk	20 mk	
2001		210 mk	120 mk	60 mk	30 mk	
2002–06		35 €	20 €	10 €	5 €	
2007		35 €	20 €	10 €	5 €	5 €
2008–2016		40 €	25 €	10 €	5 €	5 €
2017		50–80 € 40 € lapsi	35–60 € 25 € lapsi			

Vuonna 2007 uusi lupatyyppe, nuorisolupa, on ollut riippumaton mahdollisten muiden perheenjäsenten kalastuksesta eli sillä luvalla ulkopaikkakuntalainen lapsenlapsi on voinut vapakalastaa esimerkiksi paikkakuntalaisen ”addjan”, papan kanssa.

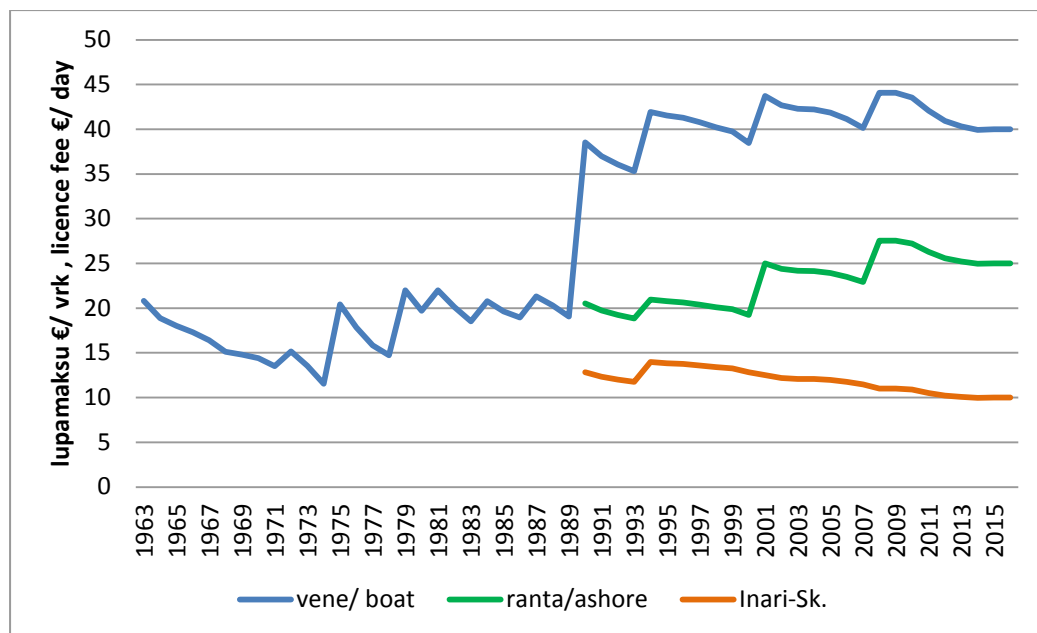
Paikkakuntalaisten kalastuslupiin ei indeksisidonnaisia hinnankorotuksia ole tehty. Kalastuskaudella 2016 kalastusmatkailijan vuorokausihinta soutu kalastuksessa oli 8-kertainen (40 €) verrattuna paikkakuntalaisen vapa- tai verkkokalastajan koko kesän kausilupa (5 €).

Tenon uuden kalastussopimuksen voimaansaattamislaissa mainitaan, että vastaisuudessa kalastusmatkailijan luvalla on markkinahintaan perustuva ”käypä hinta”. Lupahinta voi määräytyä lupa-

alueen, lupatyyppin ja kalastuksen ajankohdan mukaan. Tulevaisuudessa lupahintaa voidaan näinollen sopeuttaa lohisaaliin ajallisen todennäköisyyden tai kalastustehon suhteen. Uuden maa- ja metsätalousministeriön kalastuslupia koskevan asetuksen mukaan venekalastusvuorokauden hinta kalastuskaudella 2017 on kiintiöalueen mukaan 50–80 euroa ja rantakalastuslupa 35–60 euroa. Alle 18-vuotiaille nuorille vastaavat vuorokausiluvat ovat 40 ja 25 euroa.

Aiemmin yhteisen rajajokialueen lupahinnat on päätetty yhteisesti Suomen ja Norjan aluehallinnoissa. Vuoden 2017 kalastusvuorokausien hinnat määrittivät kukin Suomen puoleinen osakaskunta itsellisesti. Suomen puolella lupavuorokausien hinnat vaihtelevat nyt sekä alueellisesti että mahdollisesti myös kalastuksen ajankohdan mukaan. Norjan puolella Tenojokea lupavuorokausien hinnat ovat hieman Suomen hintoja kalliimmat, mutta kiintiöalueesta ja ajankohdasta riippumattomat koko rajajokiosuudella.

Tenojoen kalastuslupan hintapolitiikalla ei ole aiemmin pyritty säätelemään lohienkalastuspainetta tai valikoimaan kalastuksen harrastajista maksukykyisimmät. Kuitenkin, jos Tenojokea verrataan muihin pohjoisiin lohijokiin, kalastuslupan hinta on ollut huokea, paikkakuntalaisilla lähes ilmainen.

Kuva 20. Tenojoen kalastusmatkailijoiden elinkustannusindeksiin sidotut lupahinnat v. 1963–2016.

Figure 20. The index-linked prices of the River Tenno licenses (per day) of the tourist fishers years 1963–2016.

6.3. Lohensoutuveneet, käyttöluvut ja venevuokrien hintahaitari

Vuoden 1960 Tenojoen kalastussopimuksen mukaan oli maksettava 500 markan lisämaksu vuorokaudessa, jos kalastuksessa käytettiin muun kuin paikkakuntalaisen venettä. Vuosina 1972–78 kalastusmatkailijan tuli lunastaa edelleen veneen käyttöoikeusmaksu (30 mk/vrk), jos kalastuksessa käytti omaa venettä. Hajanaisia tietoja erillisistä venemaksuista löytyi vain kalastuksen valvojien vuosikertomuksista, niistäkin epämääräisesti siten, että vuonna 1976 oli ostettu 10–15 veneenkäyttölupaa. Valvojien toimintakertomuksessa (v. 1978) mainitaan, että ”*veneen oikeaa omistajaa on vaikea tode-ta, jolloin veneen käyttömaksua laiminlyödään*” ja ehdotetaan, että ”*veneet tulee rekisteröidä, kuten Norjassa*”.

Vuonna 1979 kalastusmatkailijan oman veneen käyttömahdollisuus poistui. Tenojoen venerekisterisääntö noudatti pääosin ns. asuinpaikkaperiaatetta eli vain paikkakuntalaisille henkilöille annettiin oikeus rekisteröidä vene. Rekisteriin ilmoitettiin 600–700 venettä ja kalastuksen valvojien toimintakertomuksen mukaan ulkopaikkakuntalaisten omistamia Tenonveneitä rekisteröitiin paikkakuntalaisten nimiin. Vuoteen 1996 mennessä oli rekisterissä yhteensä noin 1 400 venettä.

Vuonna 1996 venerekisteröintiä tarkennettiin määräämällä veneille ruokakuntakohtaiset enimmäismäärät, jolloin vuoteen 1998 mennessä rekisteristä väheni noin 400 venettä (Länsman 1999). Lapin lääninhallituksella ja Finnmarkin fylkesmannilla oli oikeus vahvistaa yhteisesti venerekisteröinnin tarkemmat säännöt. Säädöksissä määrättiin veneiden lukumäärät ruokakuntakohtaisesti siten, että kalastusoikeudellinen ruokakunta sai rekisteröidä yhteensä kolme venettä (pato- tai verkkokalastukseen, omaan lohensoutuun ja varaveneeksi tai kalastusmatkailijoiden käyttöön). Jos kalastusoikeudellisessa ruokakunnassa harjoitettiin kalastusmatkailua, voitiin 15 venettä rekisteröidä yritystoiminnan ja oman lohienkalastuksen harjoittamiseen. Kalastusoikeudeton ruokakunta sai rekisteröidä yhden veneen lohensoutuun. Kaikki edellä mainittujen rekisteröintiin oikeuttavien henkilöiden tuli asua Tenojokilaaksoissa vakituisesti. Kun veneiden rekisteröintioikeus on ollut vain paikkakuntalaisilla, säädöstä on kierretty niin, että jotkut loma-asukkaista, veneiden tosiasiallisista omistajista, ovat sopineet, että paikkakuntalaiset asukkaat ovat rekisteröineet veneitä omiin nimiinsä, pienempää tai suurempaa korvausta vastaan.

Suomen puolella vuodesta 1982 lähtien myös henkilöllä, joka asuu muulla kuin Tenojokilaaksoissa ja jolla on perintönä saatua kalastusoikeutta, on ollut mahdollista rekisteröidä nimiinsä yksi vene pato- tai verkkopyynnin harjoittamiseen. Tenojoen venerekisteri siirtyi Suomessa osaksi kansallista kulkuneuvorekisteriä (Trafi) vuonna 2015, mutta edelleen erityisten oikeusjärjestelmien vuoksi sitä hallinnoi Lapin ELY-keskus. Syksyllä 2016 Tenojoen venerekisterissä oli arviolta 1 200 venettä. Rekisteriä on tarkistettu edelleen mm. paikkakunnalta muuttaneiden, edesmenneiden henkilöiden ja jakamattomien perikuntien osalta (kuva 21).

Jokaista rekisteröityä Tenon venettä on voinut käyttää oman kalastuksen lisäksi myös vuokraustoimintaan, kalastusoikeuteen tai yrittäjyyteen katsomatta. Kukin vuokraaja määrää veneensä hinnat (tunteina, vuorokausina) sisältäen moottorin tai ilman sekä mahdollisen soutupalvelun. Myös edulliset tuttavahinnat ja muut sopimukselliset korvaukset tai vaihtokaupat ovat Tenojokivarren venehinnastossa käytössä.

Aiemmin soutupalvelut kattoivat venevuokran ja sovitun soutajapalvelun, mahdollisesta lohisaaliista sovittiin erikseen. Soutusaalis oli venekunnan yhteinen, vaikka paikallisen soutajan taidollinen osuus lienee ollut suurempi kuin saaliin väsyttäjän. Ennen lohisaalis jaettiin siten, että kalastusmatkailija sai puolet, soutaja puolet ja usein kalastusmatkailija osti paikallisen soutajan fileen. Jos puolikkaan fileen kilohinta oli kalastusmatkailijan mielestä kohtuuton, hän saattoi tarjota soutupalvelun tarjoajalle omaa puolikastaan – samalla kilohinnalla. Kysynnän ja tarjonnan uudentyypillisellä kohtaamisella on päästy kohtuulliseen lohienlihan ja lohienkalastuksen elämys-, osto- ja myyntihintaan. Nykyään soutupalvelua tarjotaan yleisimmin keskinäisellä sopimuksella, jossa mahdollinen lohisaalis on kokonaisuudessaan palvelun ostajan ja soutupalvelu hinnoitellaan todennäköisesti pelkkiä työtunteja ja venevuokra arvokkaammaksi.

Kuva 21. Nivajoen veneenlaskupaikan lohensoutuparkki maanantain iltavuoraa odottamassa. Kuva: Eero Niemelä

7. Monet kalastussäädökset ovat kotivakuutuksia lohelle

7.1. Kalastusmatkailun säätelyn tavoitteina – ohjaus ja kohtuullisuus

Vuonna 1972 Suomen hallituksen esityksessä Tenojoen uudesta kalastussopimuksesta on kirjattu seuraavasti: *”sopimusten tarkoituksena on toisaalta turvata kalastuksessa paikallisen väestön edut ja toisaalta ohjata yhä lisääntyvä urheilukalastus sellaisille alueille ja sellaisiin paikkoihin, joissa sen aiheuttama haitta on mahdollisimman vähäinen ja missä sitä voidaan tarpeen mukaan valvoa”*. Valtiotäätötoimikunta tavoiteltiin paikkakuntalaisten etuutta lohisaaliin jaossa ja vesistöalueen pääkäyttäjänä, ja ulkopaikkakuntalaiset vapakalastajat koettiin valvontaa vaativana uhkana Suomen puolella. Tenon sääntöjen tarkoitus ja sisältö rajattiin lohien tuotantoaluetta ja sen kalastusta koskevaksi eikä siinä ollut seuraavien sopimusten sisältämiä mainintoja yleistavoitteista, periaatteista tai lohien tulevaisuuden turvasta.

Vuoden 1979 Tenojoen kalastussääntöjen neuvottelujen yhteydessä valistettiin vaelluskaloihin kohdistuvasta suuremmasta kansainvälisestä vastuusta ja YK:n merioikeuskonferenssin esittämä ”kulttuuriperiaate” (=ne maat, joista vaeltavat kalakannat ovat peräisin, jakavat ensisijaisesti hyödyn ja vastuun”) kirjattiin myös Suomen ja Norjan keskinäiseen sopimukseen (10 artikla). Kalastussopimuksen ensimmäiseksi neuvottelutavoitteeksi mainittiin *”säilyttää ja lisätä lohikantaa huolehtimalla lohien pääsyn turvaamisesta mereltä jokeen aina kutupaikoille asti”*. Toisena tavoitteena oli turvata paikkakunnan väestön lohienkalastukseen perustuva elinkeino (lohenmyynti). Kolmantena tavoitteena oli kohtuullisen osan lohienkalastuksesta varaamista urheilukalastajille. Kohtuullista osaa ei koskaan määritetty.

7.2. ...lohikantojen suojeleminen, ylläpito ja monimuotoisuus

Vuoden 1989 Tenojoen kalastussopimuksessa yhteistä lohiresurssia tarkastellaan aiempaa monipuolisemmin. Sopimuksen 1. artiklassa mainitaan, että *”tarkoituksena on suojella ja ylläpitää Tenojoen vesistöissä anadromisten lohikantojen ja sisävesikalajien luonnonkantoja siten, että luonnon monimuotoisuus ja tuotanto säilytetään”*. Säädöstekstissä on huomioitu, että yleinen ”Tenojoen lohi” on useita erillisiä, suojeltavia lohikantoja, joten suojelutarve kattoi myös sivujokialueiden lohikannat. Toinen merkittävä lisäys oli kalojen alkuperään liittyvä tarkennus, ”luonnonkanta”, mikä konkretisoi tuu kalastussopimuksen 11 artiklassa, jossa valtiot velvoitettiin toimenpiteisiin sekä kalatautien ja -loisten että uusien kalalajien leviämisen ehkäisemiseksi.

Kalanistutukset ja -viljely Tenojoen vesistöalueella kiellettiin ja Tenovuonossa lohien verkkoallas- kasvatukselle määrättiin minimietäisyys jokisuusta. Edellä mainitut kalastussopimuksessa olevat suositukset ja kiellot täsmensivät, että Tenojoen vesistöalueen lohikantoja tullaan hoitamaan ja säilyttämään vain kalastuksen säätelykeinoin. Uutta uhkatekijää, verkkoallas- kasvatuksesta karanteiden lohien mahdollista geneettistä vaikutusta Tenon alkuperäisiin luonnonlohiin ei ennakoitu.

Vuoden 1989 kalastussopimuksen 7. artiklassa mainitaan useita tapoja, miten kalastusmatkailua oli mahdollista rajoittaa Tenojoen rajajokiosuudella, Suomen ja Norjan aluehallintojen yhteisillä päätöksillä. Erillismääräykset voitiin kohdistaa koskemaan osaa kalastusalueesta, -kaudesta tai yksittäistä kalastustapaa. Menneinä vuosina lähes kaikkia kuutta säätelytapaa on jollain tavalla käytetty. Yhtä säätelykeinoa, *”kalastuksessa käytettävien veneiden lukumäärää vuorokaudessa”* ei ole toteutettu, eikä siihen käytännössä olisi ollut yksiselitteistä oikeuttakaan. Tenon kalastuksessa käytettävät veneet oli rekisteröitävä, mutta veneiden kokonaismäärää sääteli vain ruokakuntakohtaiset venemäärät. Kaikkia rekisteröityjä veneitä voitiin myös vuokrata eikä erillisiä vuokraustoimintaa ilmentäviä rekisterikilpiä ollut. Ainoastaan kalastusmatkailijoiden venevuorokausikiintiöillä olisi välillisesti voinut säätää vuokrattavien veneiden määrää. Kiintiöissä olisi pitänyt kuitenkin huomioida, että yleensä samaa venettä vuorottelivat kalastusporukan kaikki kalastajat.

Lohikantojen nykyisessä säätelyssä tähdätään ns. kutukanta-malliin eli tavoitteina on pitää alku-peräiset lohikannat mahdollisimman vahvoina siitäkin syystä, että Tenon kalastussäädöksillä ei suoranaisesti voida ehkäistä kasvatuksesta karanneiden lohien epäedullista geneettistä vaikutusta.

7.3. ...kokonaisvaltainen ympäristövastuu

”Vesistön likaaminen ja jätteiden laskeminen, mikä voi vahingoittaa kaloja, on kielletty” mainitaan jo vuoden 1972 kalastussäännössä. Vuoden 1989 Suomen ja Norjan välisessä kalastusopimuksessa tähdennettiin yleisiä asioita myös vesistöympäristön tilaan liittyen. Ympäristöasioiden siirtäminen sopimukseen on ollut aiheellista, koska vesistön tilan säilyttämistä on tehtävä kokonaisvaltaisesti, ei ainoastaan kalastuksen tai lohien näkökulmasta.

Vielä vuonna 2016 voimassa olleen sopimuksen 11. ja 12. artikloissa korostetaan sopimusvaltioiden yhteisvastuuta ennaltaehkäisevissä toimenpiteissä kalatautien, kalaloisten ja uusien kalalajien leviämisen estämiseksi. Vaikka Tenojoen vesistöalueella ei pääsääntöisesti saa harjoittaa kalanviljelyä ja kalanistutus on kielletty, vesistössä luontaisesti esiintyvien lajien siirtoistutusta voidaan luvanvaraisesti tehdä. Yksi tärkeimmistä mm. loistartuntoja ennaltaehkäisevistä toimenpiteistä on valvoa, että muissa vesistöissä käytetyt kalastusvälineet, saappaat, kahluuvarusteet sekä veneet ja venevarusteet tulee desinfioida. Vaikka valvontavastuu on aluehallinnoilla, tulee myös yksittäisten kalastajien huolehtia kalastusvälineidensä puhtaudesta.

7.4. ...monipuolisten kalastuskulttuurien säilyminen

Kalastuskulttuurien, palvelujen ja kalastuksellisen varustetason kehittyminen on pakottanut valtion ja aluetason viranomaisia tekemään ainakin yrityksiä hillitä lohikantoihin kohdistuvaa kalastuspainetta ja sopeuttaa kalastusmatkailua Tenojokivarren paikalliseen lohenkalastukseen ja alueen yleisiin elinkeino- ja rakennemuutoksiin. Kun joen ylitys vaihtui veneestä tai lossista silltaan, piti kalastus sillalta kieltää. Kun ylävirran soutupaikalle ei enää siirrytty sauvomalla vaan moottorivoimin, piti myös kalastus perämoottorin käydessä kieltää. Kun perhokalastus rannoilta yleistyi, piti kutujokien suualueet rauhoittaa. Pitäisikö edelleen täsmentää, että rantakalastajan toinen jalka on kuivalla maalla (kansi-kuva)?

Jäljempänä liitteissä (2–5) esitetään koosteina Teno-Inarijoen kalastusmatkailua koskevia säädöksiä ja erillismääräyksiä menneiltä vuosilta. Liitteenä (6) esitetään kalastuskautta 2017 koskevia vastaavia säädöksiä, ei kuitenkaan täysin kattavasti, koska määräyksiin on voinut tulla esim. asetuksella tehtyjä myöhempiä muutoksia tai muita selvennyksiä. Vaikka säännöistä on pyritty tekemään selkeitä, ne avautuvat todennäköisesti vain Tenojoen lohenkalastukseen altistuneimmille kalastajille. Lohenkalastukseen sitoutumiseen liittyy intensiivinen harrastus selvittää vuosittain ”mitä-missä-milloin” ja miten Tenon lohta saa kalastaa. Tenojokivarren kalastusmatkailun säädökset ovat näin ollen hioneet lohenkalastajia myös sitkeiksi lainlukijoiksi, vai ovatko?

Eri aikoina Tenojoen säädösmuutokset ovat kypsyttäneet sekä paikallisia kalastusmatkailuyrittäjiä että kalastusmatkailijoita kritisoimaan säätelyn jatkuvia muutoksia, jolloin voimassaolevat, aikaan myös kielteistä palautetta saaneet säännöt ovatkin arvostelijoiden mielestä olleet vielä ihan kelpoisia. Sääntömuutosten jälkeen kalastajien mielipidepalautteita kirjoitettiin saalistiedustelujen oheen kiitettävän runsaasti. Eräs vuoden 1998 näkemys kiteytyi seuraavalla tavalla:

”Kehittäkää edelleen samaan suuntaan eli ensivuonna sallittua kalastusaluetta vasemmalla rannalla 50 metriä, oikealla rannalla kahden kilometrin päässä 20 metriä. Hinta vaikka 190 mk/vrk. Vuonna 2000 vastaavat pätkät voisi lyhentää 30 metriin ja 10 metriäkin riittäisi turisteille hyvin, ja hintaa voisi lisätä vaikka 300 mk/vrk. Ja edelleen tyypistään niin, että lopulta 5 metriä rantaa maksaisi 1000 mk. Ehkä tämä lopputulos tyydyttäisi ...”

Kiitokset

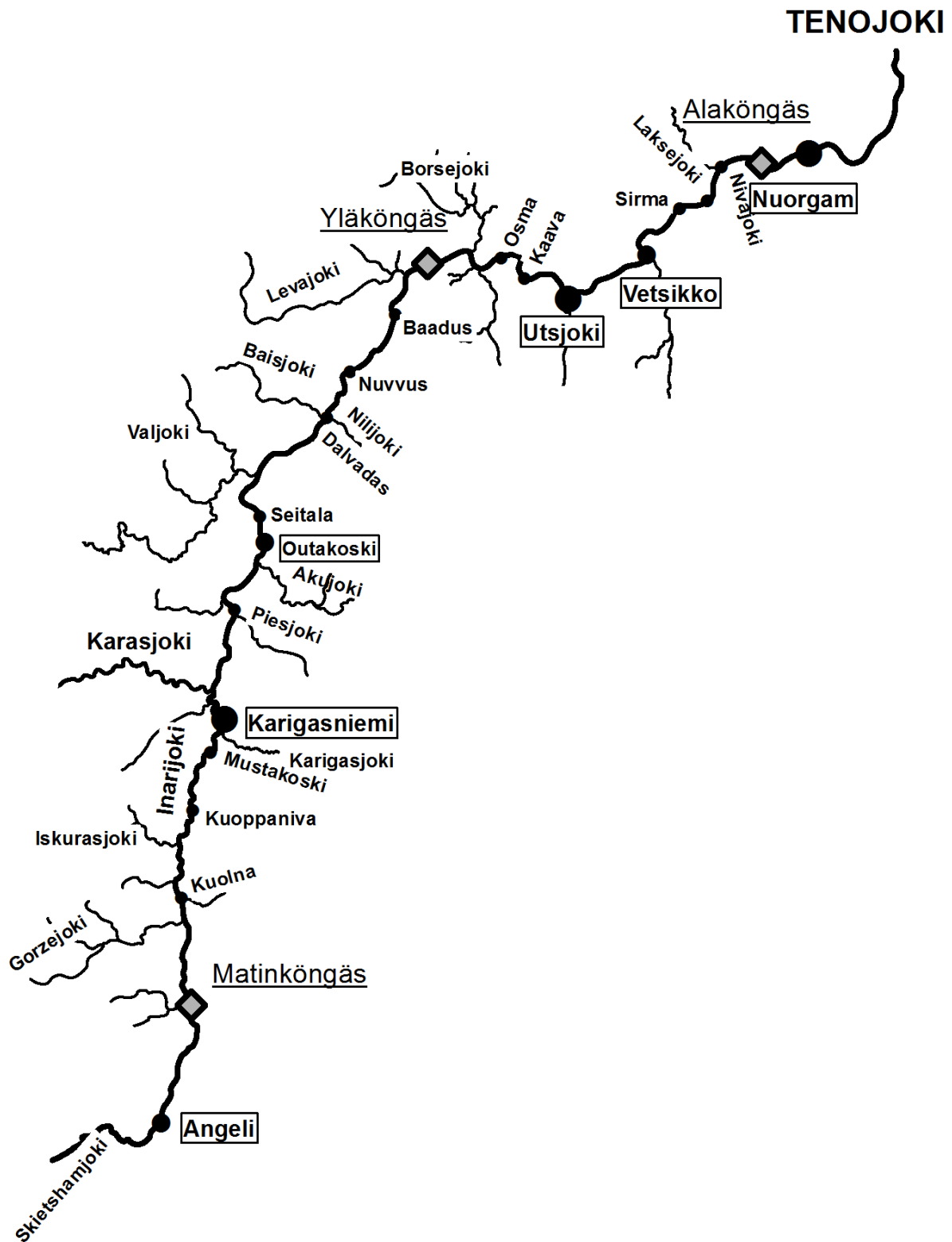
Vuonna 1979 Tenojoen lohen ja lohenkalastuksen tutkimus vakiintui Utsjolle, aluksi Utsjokivarteen Kevolle ja sittemmin Tenojoen rannalla, Utsjoen kylätaajamaan. Tutkimuksellista seurantatietoa turistikalastajista, sittemmin kalastusmatkailijoista on kerrytetty 35 vuoden aikana niin kattavasti, että kalantutkimuksen omat henkilöresurssit eivät ole aina riittäneet, vaan aineistonkeruussa on tarvittu myös paikallisia ja ulkopaikkakuntalaisia, mm. työllistämisarvoin palkattuja henkilöitä. Tässä yhteydessä kiitetään Riista- kalatalouden tutkimuslaitoksen henkilöstöstä erityisesti Pirkko Kärkeä uuterrasta taulukoinnista. Ennen tietokoneavusteista luvanmyyntiä (v. 2001) avustamassa oli mm. seuraavia henkilöitä: Sauli Guttorm, Olavi Guttorm, Kaarina Harjunharja, Veikko Laiti, Eero Laiti, Olli-Pekka Aikio, Sirkku Halonen, Marjo Helenius, Leena Korhonen-Pirinen, Päivi Wuopio, Raija Peltola ja Tuire Kosunen. Lämpimät kiitokset menneitten vuosien noin 20 000 vuotuisen kalastuslupalapun selvittelyyn, seulontaan ja tiedon tiivistämiseen osallistuneille tutkimusapulaisillemme.

Viitteet

- Jussila, R. 2008. Lohensoutu Tenolla. Erä 6. ss 62–64.
- Länsman, M., Niemelä, E. & Kärki, P. 1998. Tenojoen kalastusmatkailu. VIII Kalantutkimuspäivät. Kotka 18.–19.11.1998. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos. ss. 53–56.
- Länsman, M., Niemelä, E. & Moen, K. 1997. Tenojoen lohisaaliin ja kalastajamäärien kehitys vuosina 1974–1996. VII Kalantutkimuspäivät. Kajaani 26.–17.11.1997. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos. 3 s.
- Länsman, M. 1999. Lohen etu ja oikeus – Tenojoen lohenkalastajat ja kalastuksen järjestyminen Suomessa vuonna 1998. Kala- ja riistaraportteja 169. 22 s.
- Länsman, M. 2012. Tenojoen lohenkalastuksen omistajat – maanomistuksellinen osakkuus Suomen puolella. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos. Työraportteja 7. 29 s.
- Niemelä, E. & Niemelä, M. 1984. Ulkopaikkakuntalaisten virkistyskalastus Tenojoen vesistöalueella Suomen puolella vuosina 1981 ja 1982. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos, kalantutkimusosasto. Monistettuja julkaisuja 22. 70 s.
- Niemelä, E., Moen, K., Kärki, P. & Länsman, M. 1996. Tenojoen vesistöalueen kalastus- ja saalistilat vuodesta 1972 vuoteen 1995 Suomessa ja Norjassa. Kala- ja riistaraportteja 60. 161 s.
- Niemelä, M., Niemelä, E. & Hanssen, K. 1989. Tenojoen virkistys- ja ammattikalastussuunnitelma Suomessa ja Norjassa. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos, kalantutkimusosasto. Monistettuja julkaisuja 86. 137 s.
- Salin, T. 2003. Kalastusmatkailu Tenojoella vuonna 2002. Tutkintotyö. Environmental Management. Tampereen Ammattikorkeakoulu. 85 s. + liitteet (5).
- Teno infot vuosilta 2002–2016. Tietoa Tenosta kalastuksen harrastajille. Maa- ja metsätalousministeriö, Lapin Ely (TE) -keskus/ kalatalousyksikkö & Luke (RKTL)/ Tenojoen kalantutkimus.
- Tenojoen kalastussäädökset:
- Keisarillisen Suomen Senaatin Päätös suomalaisesta säännöstä kalanpyyntiä varten Tenojoen kalastuspiiristä 1873.
- Kalastussääntö Tenojoen kalastuspiirissä (Suomen asetuskokoelma 203/1920)
- Asetus uuden kalastussäännön aikaansaamiseksi Tenojoen kalastuspiiriä varten Norjan kanssa tehdyn sopimuksen voimaansaattamisesta (Suomen asetuskokoelma 174/1938)
- Asetus Suomen ja Norjan välisen Tenojoen kalastuspiirin kalastussääntöä koskevan sopimuksen voimaansaattamisesta (SopS 11/1953)
- Asetus Suomen ja Norjan välisen Tenojoen kalastuspiirin kalastussääntöä koskevan sopimuksen voimaansaattamisesta (SopS 39/1960)
- Suomen Tasavallan Hallituksen ja Norjan kuningaskunnan Hallituksen välinen SOPIMUS Tenojoen kalastuspiirin yhteisestä kalastussäännöstä (SopS 48/1972)
- Suomen Tasavallan Hallituksen ja Norjan kuningaskunnan Hallituksen välinen SOPIMUS Tenojoen kalastuspiirin yhteisestä kalastussäännöstä (SopS 20/1979)
- Suomen Tasavallan Hallituksen ja Norjan kuningaskunnan Hallituksen välinen SOPIMUS Tenojoen kalastuspiirin yhteisestä kalastussäännöstä (SopS 66/1982)
- Suomen Tasavallan Hallituksen ja Norjan kuningaskunnan Hallituksen välinen SOPIMUS Tenojoen kalastuspiirin yhteisestä kalastussäännöstä (SopS 94/1989)
- Kalastuksesta Tenojoen vesistössä Norjan kanssa tehty SOPIMUS (SopS 41 ja 42/2017)

Liite 1.

Teno–Inarijoen rajajokialue ja siihen laskevat sivujoet.

Liite 2.

Kalastusluvut ja lupahintojen porrastaminen (V=valtiosääntö, A= aluehallintosäädös).

Säätely/määräyskohde	ajanjakso/vuosi	säätelytapa
Kalastusluvut	V 1873–1952	vapalupa lunastettava sekä Suomesta että Norjasta
Yhtenäislupa	V 1873–1989	kalastustavasta riippumaton vrk (tai kausi) lupa
Kalastuslupa	V 1953–2016	vapalupa lunastettava ”omasta maasta”
Kalastuslupa	V 1953–	vapalupa lunastettava myös soutajalle
Kalastuslupatulot	V 1953–2016	jaetaan tasan molempien valtioiden kesken
Ulkopaikkakuntalaisella oma vene	V 1961–1978	lunastettava veneen käyttöoikeusmaksu, vrk-lupa
Kalastusluvan hinta	V 1979–2016	hinnankorotus enintään joka toinen vuosi (indeksi)
Kalastuksenhoitomaksu	V 1961–1978	lunastettava rajajokialueelle vain verkkopyyntiin
Kalaston-/kalastuksenhoitomaksu	V 1980–	kalastajien lunastettava, pyyntitavasta riippumatta kansallisen kalastuslain mukaan
Erilliset tyyppiluvat/hintaporrastus	A 1990–	vene-, ranta- ja Inari-Skietshamjoen vrk-luvat
	A 1991–2016	perheenjäsenen vrk-lupa
	A 1996–2009	Boratbokcan perhokalastuslupa-vrk (kiintiölupa)
	A 2007–2008	lapsilupa alle 16 vuotiaille(viikko)
	A 2009–2016	nuorisolupa alle 18 vuotiaille (viikko)
	V 1961–1989	ulkomaalaisilla kalastajilla kalliimmat vrk-luvat
	A 1993	toisessa maassa myydyt luvat eivät oikeuta kalastamaan rannalta toisen maan puolella
Kalastajakohtainen kalastusaika	V 1953–1960	rajoitettu enintään 7 vrk
Kalastajakohtainen kalastusaika	V 1961–1989	rajoitettu enintään 10 vrk, kahdessa jaksossa
Kalastusvuorokausi	V 1972–1978	kalastusvuorokausi alkaa klo 12.00 Suomen aikaa
Kalastusvuorokausi	V 1979–	kalastusvuorokausi alkaa klo 19.00 Suomen aikaa

Kalastuksessa käytettävän veneen soutajan asuinpaikkavaatimus

(V=valtiosääntö, A= aluehallintosäädös).

Säätelytapa	ajanjakso	
Lohensoutu Alaköngäs (Bildamguoihka–Boratbokca)	A 1990– 2002	sallittu vain, kun soutajana on vakinaisesti Tenojoen jokilaaksoissa asuva vähintään 16-vuotias henkilö (koko vrk)
Lohensoutu Alaköngäs (Bildamguoihka–Boratbokca)	A 2003–	sallittu vain, kun soutajana on vakinaisesti Tenojoen jokilaaksoissa asuva vähintään 16-vuotias henkilö (kalastusaika päivittäin klo 19.00–07.00)

Liite 3.

Vapa- ja viehekalastuksen kalastusaika (V=valtiosäntö, A= aluehallintosäädös).

Säätely/määräyskohde	ajanjakso/vuosi	säätelytapa
Vuosirauhoitus	V 1873	16.4.–13.9. kalastusaika
Vuosirauhoitus	V 1920–1937	16.4.–13.9. kalastusaika Utsjoen jokisuusta alavirtaan 16.4.–31.8. kalastusaika Utsjoen jokisuusta ylävirtaan
Vuosirauhoitus	V 1938–1989	1.5–31.8. kalastusaika
Vuosirauhoitus	V 1990–1994	20.5.–31.8 kalastusaika
Vuosirauhoitus	A 1995	1.6.–31.8 kalastusaika
Vuosirauhoitus	A 1996–2016	1.6.–20.8 kalastusaika
Viikkorauhoitus	V 1979–2016	su 19.00–ma 19.00
Lohensoutu	A 1984–1989	ma 19.00–ti 19.00 kielletty kokonaan
Lohensoutu (myös soutupalvelu)	A 1990–1995	15.8.–31.8. vain perholla ilman heittopainoa
Lohensoutu (myös soutupalvelu)	A 1990	enintään 2 vapaa
Lohensoutu (myös soutupalvelu)	A 2009–2016	enintään 3 vapaa, joissa jokaisessa 1 siima ja viehe
Lohensoutu	1990–1995	sallittu ma 19.00–ke 19.00 vain, kun soutajana on Tenojoen jokilaaksoissa vakituisesti asuva, vähintään 16-vuotias henkilö muina aikoina oma lohensoutu sallittu
Lohensoutu	1996	paikallisen soutajan kanssa: ma 19.00–24.00 ti 09.00–24.00 ke, to, pe, la 09.00–20.00 su 09.00–19.00 muina aikoina oma lohensoutu sallittu
Lohensoutu	1997–1998	paikallisen soutajan kanssa: ma 19.00–23.00 ti 11.00–23.00 ke, to, pe, la 11.00–21.00 su 11.00–19.00 muina aikoina oma lohensoutu sallittu
Lohensoutu	1999	paikallisen soutajan kanssa: ma 19.00–24.00 ti 09.00–24.00 ke, to, pe, la 09.00–21.00 su 09.00–19.00 muina aikoina oma lohensoutu sallittu
Lohensoutu	2000	paikallisen soutajan kanssa: ma 19.00–23.00 ti 11.00–23.00 ke, to, pe, la 11.00–21.00 su 11.00–19.00 muina aikoina oma lohensoutu sallittu
Lohensoutu	2001–2016	paikallisen soutajan kanssa: ma 19.00–21.00 ti, ke, to, pe, la 14.00–21.00 ja su 14.00–19.00 muina aikoina oma lohensoutu (ma–su 21.00–14.00)

Liite 4.

Vapakalastuslupien määrä vuorokaudessa (V=valtiosääntö, A= aluehallintosäädös).

Säätely/määräyskohde	ajanjakso/vuosi	säätelytapa
Boratbokcan perhokalastusalueella 35 vrk lupakiintiö -ei ennakkovarausta	A 1996–2007	20.6–20.7 päivittäin ilta-yökäkalastus klo 19.00–07.00
Boratbokcan perhokalastusalueella 35 vrk lupakiintiö -ei ennakkovarausta	A 2008–2009	20.6.–20.7.päivittäin aamu-päiväkalastus klo 07.00–19.00
Boratbokca perhokalastus Suomen puoleisella rannalla	A 2010–2016	ei lupakiintiötä alueella Ala-Jalven tuvat –Galgujukka mutta päivittäinen kalastusaika klo 07.00–19.00, ajankohdalla 20.6.–19.7.

Rannalta tai veneestä tapahtuva perho- ja/tai uistinkalastus

(V=valtiosääntö, A= aluehallintosäädös).

Säätelyalue	ajanjakso	säätelytapa
Alakönkään vuorottelu	V 1961–1972	suomalaisten ja norjalaisten tulee 3 vuorokauden jaksoissa kalastaa oman ja toisen maan ranta-alueella. Vuonna 1961 ensimmäisenä 3-vrk-jaksona suomalaisilla on ensisijainen oikeus kalastaa Suomen puolella ja norjalaisilla Norjan puolella. Ulkomaalaisilla ei vuorotteluvaatimusta.
Alakönkään vuorottelu	V 1973–1979	suomalaisten ja norjalaisten tulee 3 vuorokauden jaksoissa kalastaa oman ja toisen maan ranta-alueella. Vuonna 1961 ensimmäisenä 3-vrk-jaksona suomalaisilla on ensisijainen oikeus kalastaa Suomen puolella ja norjalaisilla Norjan puolella. Myös ulkomaalaisilla vuorotteluvaatimus.
Viehe rantakalastuksessa	V 1961–1972	kielletty uistelemalla, lukuun ottamatta Skietshamjokea, jossa myös syötti ja uistin on sallittu
Rantakalastus/alueet	V 1979–2016	-sallittu kalastus uistimella Matinkönkästä ylävirtaan Inari/Skietshamjoessa sekä Yläkönkäessä ja Alakönkäessä erikseen määrätyllä alueella
Perhokalastus	A 1979–1988	-sallittu yhdellä perholla ilman heittopainoa, koukkukoko ≥ 2 -lapsille sallittu myös heittopainon käyttö
Rantakalastus/alueet	A 1989–2016	-sallittu vain perholla ilman heittopainoa, lukuun ottamatta uistinkalastusalueita -lapsille sallittu perhokalastus heittopainolla myös muualla
Kalastus veneestä		-sallittu millä tahansa vieheellä (uistin ja perho)

Liite 5.

Muita säädöksiä (V=valtiosäätö, A= aluehallintosäädös).

Säätelytapa	ajanjakso	kalastus sallittu/rajoitettu/kielletty
Lohensoutu/ vene	V 1979–1981	sallittu vain paikkakuntalaisen omistuksessa olevasta Tenolle rekisteröidystä veneestä
Lohen soutu /vene	V 1982–2016	sallittu vain veneestä, joka kuuluu (on rekisteröity) kalastuspiirin jokilaaksoissa vakinaisesti asuvalle henkilölle tai ns. ulkopaikkakuntalaiselle ”perilliselle”
Lohensoutu/ moottori, ankkuri	V 1961–	kielletty veneestä moottorin käydessä kielletty virtaan ankkuroidusta veneestä
Vapa- ja viehekalastus-alueet	V 1961– V 1961– V 1961– V 1990–	kielletty patojohteiden sisäpuolella kielletty 50 metriä lähempänä padon suuta kielletty 10 metriä lähempänä sivuverkkoja kielletty 10 metriä lähempänä seisovaa verkkoa
jokisuualue/ranta	V 1982–2016	kielletty vavalla kalastus rannalta 50 metriä lähempänä niiden sivujokien suuta, joihin lohi nousee
jokisuualue/vene	A 2009–2016	kielletty kalastus veneestä 50 metriä lähempänä niiden sivujokien suuta, joihin lohi nousee
silta	V 1979–	kielletty kalastus sillalta
silta-alue	A 1996–2016	kielletty perhokalastus rannalta 50 metriä Karigasniemen sillasta ylävirtaan jatkuen 150 metriä sillasta alavirtaan
viehe /syöttikala	V 1961–	kielletty katkaravun, täkyraksin sekä niitä jäljittelevien vieheiden ja syöttikalan käyttö
syötti	V 1989–	kielletty madon käyttö syöttinä
pyyntivälineet/kalastustapa	V 1938–	sallittu apuvälineenä: kalakoukku, kalakirves tai haavi luvalliseksi kalastuksessa
pyyntivälineet/kalastustapa	V 1961–	kielletty harrilauta (ei erikseen mainittu 1989 säännössä)
pyyntivälineet/kalastustapa	V 1953–	kielletty ”rokastus”,=koukulla varustettua välinettä ei saa käyttää sillä tavoin ja sellaisissa olosuhteissa, että kala voidaan koukata (kiellon teksti muuntelee eri sääntövuosina)
pyyntivälineet/kalastustapa	V 1938–	kielletty tuulastaminen (ei erikseen mainittu 1989 säännössä)
rauhoitus/alamitat	V 1873	lohi ja taimen 10 tuumaa
rauhoitus/alamitat	V 1920–1937	lohi ja taimen 25 cm
rauhoitus/alamitat	V 1938–1960	lohi ja meritaimen 25 cm taimen, rautu, siika, harjus 20 cm
rauhoitus/alamitat	V 1961–1979	lohi, meritaimen ja järvitaimen 25 cm
rauhoitus/alamitat	V 1979–2016	lohi, meritaimen ja merirautu 25 cm
rauhoitus/talvikko	V 1960–	edellisenä syksynä kutenut lohi on rauhoitettu
aineet ym.	V 1920–2016	kalkki, myrkyt, räjähteet (1979 asti) sekä pelottimet ja esteet (mainittu erikseen 1989 säännössä)
muut	A 1938–1979	sähkövirta

LIITE 6.

Tenojoen uuden kalastussopimuksen ja -säännön määräyksiä (2017).

Säätelytapa	Kalastus sallittu / kielletty / rajoitettu
Vuosirauhoitus	sallittu kalastusaika 10.6.–10.8.
Viikkorauhoitus	kielletty sunnuntai klo 19.00–maanantai klo 19.00
Alamitta/rauhoitus	lohi, meritaimen, -nieriä 30 cm/ kutenut lohi, talvikko, vapautettava
Saalisilmoitus	velvoite ilmoittaa saalis/ saaliittomuus
Lohensoutu /aika	sallittu ma–la klo 19.00–07.00 vain paikallisen soutajan kanssa
	sallittu Boratbockan alueella vain paikallisen soutajan kanssa
	sallittu ti–su klo 07.00–19.00 ”oma soutu”
Lohensoutu/viehe	sallittu kalastus venekohtaisesti samanaikaisesti 3 vavalla, joissa kussakin yksi viehe tai perho
lohensoutu / tapa	kielletty kalastus ja kalastusvälineiden laskeminen veneestä moottorin käydessä ja virtaan paikoilleen ankkuroidusta veneestä
lohensoutu / kiintiölupa	sallittu kalastus nimetyllä kalastusvyöhykkeellä molemmissa valtioissa
Rantakalastus /aika	sallittu ma–su klo 23.00–16.00
Rantakalastus /alue/viehe	sallittu kalastus uistimella ja perholla(+koho tai heittopaino) seuraavilla alueilla: Alaköngäs, Yläköngäs, Matinköngäs maastomerkintöjen mukaisesti sekä Inarijoki Matinkönkäältä yläjuoksulle ja koko Kietsimäjoki
	sallittu vieheenä perho ilman kohoa /heittopainoa lähes kaikilta rannoilta
	sallittu vieheenä perho + koho alle 16-v. lapsilla
Rantakalastus/ lupakiintiö	sallittu kalastus nimetyllä kalastusvyöhykkeellä siinä valtiossa, josta lupa on ostettu
Vapakalastus soutamalla tai rannalta	kielletty 200 m lähempänä sivujokien lähintä rantaa *niiden sivujokien suulla, joihin lohi nousee : *muut lohen nousujoet (sivu)joet Suomen puolella: Vetsikkojoki, Utsjoki, Kuoppilasjoki, Nilijoki, Karigasjoki, Kuoldnajoki ja Vuomajoki Norjan puolella: Baisjoki, Valjoki, Karasjoki, Iskurasjoki ja Gorzejoki
	kielletty 300 m lähempänä Akujoen, Laksjoen ja Levajoen suualuetta
	kielletty kalastus sillalta
	kielletty patojohteiden sisäpuolella tai lähempänä kuin 50 m padon alapuolella tai 10 m padon sivulla
	kielletty 10 m lähempänä seisovaa verkkoa
	kielletty syötin käyttö (katka, kala, mato)
	kielletty ”rokastaminen”, kalan tartuttaminen suun ulkopuolelta
	sallittu nostokoukun, kalakirveen ja haavin käyttöapuvälineenä pyydykseen tarttuneen kalan nostamiseksi veneeseen tai rannalle
Yleiskielto säilyttäminen tai estäminen	kielletty kaikenlainen toiminta, jonka tavoitteena on ainoastaan säilyttää kalaa tai estää kalan vapaa liikkuminen
Vieraslajit	saaliiksi saadut kyttyrälohet ja kirjolohet ja mahdolliset muut vieraslajit on välittömästi otettava hengiltä
Syötit ja kalojen perkaus	kielletty syöttikalojen tuominen Tenojoen vesistöön ja käyttö vakalastuksessa sekä muista vesistöistä pyydystettyjen kalojen puhdistus vesistöalueen luonnonvesien läheisyydessä
Kalastusvälineiden ja veneiden kuivaus ja desinfiointi	muissa vesistöissä käytetyt kalastusvälineet, varusteet ja myös veneet ja muut kulkuneuvot on oltava kuivia tai ne on desinfioitava.

luke.fi

Luonnonvarakeskus
Latokartanonkaari 9
00790 Helsinki
puh. 029 532 6000